

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת וישלח

ירושלים עיה"ק תובכ"א
תשע"ט לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ה בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמר על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רואה אור לראשונה כאן בס"ד.

כל המעוניין לזכות את הרבים ולפתוח נקודת מכירה לחוברות אלו, בבית הכנסת / ישיבה / מקוה וכיו"ב, על ידי קופה [שיניחה מליל שישי עד מוצ"ש מדי שבוע], ניתן לפנות למערכת ההפצה.

**לכל ענייני ההפצה יש לפנות בשעות בין
הסדרים, לפלאפון מספר 0527622629**

ניתן להשיג את החוברות בנקודות המכירה

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת וישלח

צורת ודרך ההתנהלות עם אומות העולם / 'מעשה אבות סימן לבנים' / גזירה שנעשה בה פועל סמלי - תתקיים בהכרח / צווי ירמיהו הנביא לברוך בן נריה בנבואה על חורבן בבל / נבואת אלישע על מפלת ארם / ענין ה'תשליך' ב'ראש השנה' / פתיחת הידיים בפסוק 'פותח את ידך' / סיבת ה'מסעות' של אברהם אבינו ע"ה - לעשות קנין בארץ ישראל / סיבת בואו של אברהם אבינו ע"ה תחילה לעיר שכם / לפני יציאה לשתדלנות אצל מלכות הרשעה - לומדים פרשת וישלח / כעסו של עשיו על יעקב אבינו ע"ה על שגנב לו הברכה של יצחק אבינו ע"ה / יעקב אבינו ע"ה מתנהג בענווה ובתקיפות כנגד עשיו / עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי / צריכים ללמוד מהרשעים.. / ארבעה בנים - באדם אחד / 'ויהי לי שור וחמור' - שור זה 'יוסף' חמור זה 'יששכר' / במלחמה - כוחנו בתורתנו ובתפלתנו / ההצלה הגדולה הבאה לעולם על ידי העוסק בתורה הקדושה / כח ההצלה לכל העולם על ידי עסק התורה / לכל אחד יש חלק בתורה / ההצלה במלחמה - תורה / בכל דור יש את ה'עשיו' שלו ואת ה'המון' שלו - וסופו כסופם / ה'נשק' כנגד - תורה ותפלה / ההתנהלות כנגד רודפנו מבקשי רעתנו - בדרך של 'דורון' של 'שוחד' / הוצאות מצוה חוזרות / 'ויחץ את העם אשר איתו' / פיזור ישראל בין אומות העולם - חסד גדול / 'צאי לך בעקבי הצאן' - בדרך המסורה לנו / 'עשיו שונא ליעקב' / המלחמה כנגד עשיו - 'הקול קול יעקב' / מעשה נורא עם הגאון 'אור שמח' / כל אחד מחוייב בהשתדלות כפי כוחו למען התורה / הכל מגיע על ידי עסק התורה

צורת ודרך ההתנהלות עם אומות העולם

בעזרת ה' יתברך, נראה היום להשלים, לפרוע, את מה שהחסרנו בשיעור שעבר, להביא מדבריו הקדושים של רבינו הרמב"ן ע"ה בתחילת פרשת לך לך (בראשית יב ו), ודברי הרמב"ן שייכים גם לפרשה

שלנו, פרשת וישלח. כבר הזכרנו הרבה פעמים, שכל המאורעות המתרחשים בספר בראשית, ללמדנו הם נכתבו, זה לא 'דיבורים' בעלמא, 'סיפורים', כולם הם 'מוסר' לכל הדורות. [א"ה: ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב ח"ד (פרשת ויצא תשע"ט, סוף עמוד ג). ע"ש]. ובפרט בפרשה שלנו, כמו שהעידו רבותינו במדרש (בראשית רבה פר' עח סי' טו), שהיו אותם חכמים, גדולי ישראל, כאשר היו נוסעים לרומא בשביל שליחות של כלל ישראל, כך היה מנהגם וכך היה דרכם: ללמוד 'פרשת וישלח' קודם הנסיעה. כי כאן לימדה אותנו תורה איך צריך לעשות כשאדם צריך להפגש עם מי שאינו בן ברית.

'מעשה אבות סימן לבנים'

ואני אקריא את דברי הרמב"ן (בראשית שם), כשהוא מדבר לגבי אברהם אבינו ע"ה כשהוא בא לארץ ישראל, וזה לשונו הקדושה: "אומר לך כלל, תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב", אומר הרמב"ן, תקשיב, אני מוסר לך 'מפתח', כלל גדול, להבנת כל המאורעות של אברהם יצחק ויעקב הכתובות כאן 'בספר תורת משה', "והוא ענין גדול, הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה", הכלל הזה, היסוד הזה, הוא כלל גדול בדברי רבותינו חכמי התלמוד, חכמי המדרש, והם אמרו אותו בקיצור, כללו אותו בקיצור, "אמרו כל מה שאריע לאבות סימן לבנים", (תנחומא פרשת לך לך סי' ט), 'מעשה אבות סימן לבנים', "ולכן יאריכו הכתובים בסיפור המסעות ובחפירת הבארות ושאר המקרים", מה שמתרחש כאן בשאר הפרשיות איך אברהם נוסע, יצחק נוסע לגרר (בראשית כו ו), חוזר, כל האריכות של חפירת הבארות, מה משמיעה לנו התורה הקדושה בסיפור הזה שאברהם אבינו ע"ה חפר בארות והם סתמו אותם ואחר כך יצחק פתח אותם וכו' (בראשית פרק כו), וכן כל שאר המקרים שנתבארו בפרשיות הללו? "ויחשוב החושב בהם כאילו הם דברים מיותרים, אין בהם תועלת", אדם שלפי פשוטו מעיין

'מקופיא' (בלי להתבונן), הוא חושב את כל זה לאריכות דברים בעלמא, איזה תועלת יש בזה? אומר הרמב"ן: לא! "וכלם באים ללמד על העתיד", כל המאורעות הללו באו ללמד אותנו על כל העתיד של כלל ישראל, "כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות", כל מקרה ומקרה שהתרחש לאבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב ע"ה, "יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבוא לזרעו", זה היה בשבילו לימוד, לעיין ולהתבונן ולראות: מה זה מלמד אצל הבנים? מה יהיה אתנו, מה יהיה עם דורותיו הלאה? על כל מאורע שהתרחש לאברהם יצחק ויעקב ע"ה, בזה הם היו מתבוננים.

גזירה שנעשה בה פועל סמלי - תתקיים בהכרח

וכאן מוסיף הרמב"ן את הדברים המפורסמים: "ודע שכל גזירת עירין כאשר תצא מכח גזירה אל פועל דמיון, תהיה מתקיימת על כל פנים". פירוש הדברים: כל גזירה כשהיא לא רק 'גזירה' בעלמא, אלא היא יוצאת לפועל במעשה סמלי, אז בהכרח הגזירה הזו כשהיא יוצאת מהשמים, היא בהכרח מתקיימת. אם הנביא עושה כ'פועל סמלי' לדבר, 'דוגמא', 'פועל דמיון', זה יתקיים.

צווי ירמיהו הנביא לברוך בן נריה בנבואה על חורבן בבל

ומביא הרמב"ן כמה דוגמאות לזה, "ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות, כמאמר ירמיהו שציוה לברוך: 'והיה ככלותך לקרוא את דברי הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת, ואמרת ככה תשקע בבל' (ירמיהו נא, סג-ד)". ברוך בן נריה תלמידו של ירמיה הנביא, קיבל מירמיה 'פקודה' ואמר לו, בספר שבידי כתבתי את כל הרעה אשר תבוא לבבל, ואני נותן לך אותו, ואחרי שאתה תקרא את ה'ספר' הזה, את ה'מגילה' הזו, תיקח ותשליך אותו לתוך 'נהר פרת', וכשישקע הספר הזה בתוך הנהר, אתה תאמר: כמו שהספר הזה שקע ב'נהר פרת' כך תשקע בבל (ירמיהו סוף פרק נא). כלומר: ירמיה הנביא ע"ה מנבא כאן נבואה על

חורבן בבל, ומבקש לעשות מעשה תמוה של זריקת המגילה ב'נהר פרת'. ונשאלת השאלה: למה צריך הנביא לעשות 'פועל סמלי' לדבר, 'פועל דמיוני' לדבר, לקחת את ה'ספר' הזה, את ה'מגילה' הזו, ולקשור אותה ולהשליך אותה לתוך נהר פרת, וכשהיא שוקעת לומר, 'כמו שהיא שוקעת המגילה הזו - כך תשקע בבל'. בשביל מה? אומר הרמב"ן ע"ה: זה היסוד שלימדנו, כל נבואה שהיא יוצאת ל'פועל דמיוני', עושים בה הנביאים 'מעשה סמלי' שמתאר את הדבר הזה שהם ניבאו עליו, וממילא בהכרח הנבואה הזאת תתקיים. היא מוכרחת להתקיים. לא תחזור ותתבטל הנבואה הזו. ולכן אם זורק את המגילה הזו בתוך 'נהר פרת' ואומר 'כך תשקע בבל', באמת כך בבל תשקע ולא תקום. וכך היה כידוע.

נבואת אלישע על מפלת ארם

מוסיף הרמב"ן עוד דוגמא, "וכן ענין אלישע, בהניחו זרועו על הקשת", מה שמסופר בספר מלכים (ב' פרק יג), ש'יואש' מלך ישראל, בא אל אלישע שיתפלל על ישראל (שם פסוק יד), ואלישע מצווהו שיקח קשת וחיצים (שם טו), ומצווה אותו להרכיב את ידיו על הקשת, ואלישע הניח את ידיו על ידי המלך יואש (שם טז), ומצווה אותו לכוין את החץ והקשת לכיוון ארם ולירות (שם יז), הוא ישב בשומרון (שם יח), ואת החץ הוא העיף לכיוון ארם, כך אמר לו אלישע: 'תירה!', והוא יורה. "ויאמר אלישע ירה ויור, ויאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם". (שם יז). כך הוא עשה שלוש פעמים, והמלך הפסיק לירות את החצים (שם יח). "ונאמר שם: 'ויקצוף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים, אז הכית את ארם עד כלה, ועתה שלש פעמים תכה את ארם' (שם פסוק יט)". אלישע קצף עליו, אמר לו, חבל שעשית רק שלוש פעמים, אם היית ממשיך עוד חמש שש פעמים, היית יורה את החץ, היית 'מחסל' את 'ארם' לגמרי, אבל עכשיו רק שלש פעמים אתה תנצח את 'ארם', לא יותר. אחרי שלוש פעמים הם יחזרו להיות 'אימפריה'

כמו שהיו לפני כן. חבל שלא המשכת לירות עוד. מה הביאור בזה? מדוע אלישע תופס את הקשת יחד עם המלך ויורים את החצים מ'שומרון' לכיוון 'ארם', וכי זה יגיע ל'ארם'? וכי זה יגיע ל'דמשק'? זה לא יגיע. אם כן מה הביאור במעשה הזה? אומר הרמב"ן ע"ה, זה מה שאמרנו, כשעושים 'נבואה', לא רק 'מנבאים' אותה, אלא עושים 'פעולה דמיונית', 'פעולה סמלית' בשעת הנבואה, וממילא מוכרח הוא שהנבואה תתקיים. לכן ביקש אלישע לירות מהחץ, והתנבא אז: 'חץ תשועה לה' חץ תשועה לארם'.

ענין ה'תשליך' ב'ראש השנה'

מכאן למדו רבותינו את העניין של 'תשליך', אומרים ב'ראש השנה' ב'תשליך': 'ותשליך במצולות ים כל חטאותם' (מילה ז יט), עומדים ליד ה'נהר' או 'באר', ועושים 'תשליך' של העוונות לתוך ה'מים' (כולם שמחים: 'ב"ה השלכנו כל העוונות..'). מה הביאור בזה?

פתיחת הידיים בפסוק 'פותח את ידך'

וכן בתפלה, ב'אשרי', כשמגיעים לפסוק: 'פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון' (תהילים קמה טז), פותחים את הידיים ואומרים בקולי קולות: 'פותח את ידך..'. (יש נאנחים ויש שמחים..), מה הביאור בזה? זה כעין מה שאמרנו כאן - (כך מפרשים האחרונים, ע' בן איש חי פר' ויגש אות יב, ושו"ת תורה לשמה סי' לא) - עושים כל פעולה עם פועל דמיוני לדבר, ומבקשים שזה יתקיים. זה הפשט.

סיבת ה'מסעות' של אברהם אבינו ע"ה - לעשות קנין בארץ ישראל **מבאר** הרמב"ן ע"ה, אחרי שהבנת את היסוד הזה, את הענין הזה, תבין גם כן את כל מעשה האבות, "ולפיכך החזיק הקב"ה את אברהם בארץ, ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו, והבן זה". כשאברהם אבינו ע"ה הולך בארץ, 'קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, כי לך אתננה'

(בראשית יג יז), עצם ההליכה הזו זה 'כיבוש', זה 'קניין', כמו שאומרת הגמרא במסכת בבא בתרא (ק). כשאברהם אבינו ע"ה הלך בארץ לארחה ולרחבה, הוא קנה את הארץ בשבילנו, לא היה כאן רק 'נבואה' שאברהם מקבל את הארץ, אלא היה כאן 'מעשה קניין' ב'הליכה' של אברהם אבינו ע"ה, בכל ה'מסעות' שהוא הלך. בזה הוא קנה את ארץ ישראל.

סיבת בואו של אברהם אבינו ע"ה תחילה לעיר שכם

ועל פי זה מבאר הרמב"ן ע"ה כמה פסוקים, 'ויעבור אברהם בארץ עד מקום שכם' (בראשית יב ו), ומפרש רש"י: להתפלל על בני יעקב כשיבואו להלחם בשכם. למה הגיע תחילה לשכם? כי שכם זה עיר המועדת לפורענות (סנהדרין קב). שם היה העסק עם דינה בת יעקב. שם מכרו את יוסף, ושם הייתה החלוקה של המלוכה. כמו שאומרת הגמרא (סנהדרין קב). אחרי שנפטר שלמה המלך ע"ה, הגיע בנו 'רחבעם' נפגש רצה לדעת מה יהיה הלאה, איך ננהל את ההנהגה של כלל ישראל, וב'שכם' עזבו אותו עשרת השבטים, ונקרעה המלוכה, נעשו שתי מלכויות בכלל ישראל, 'מלכות יהודה', רחבעם הוא ה'מלך', הוא שולט על שבט יהודה ובנימין, ו'רחבעם בן נבט' לקח את עשרת השבטים. איפה זה קרה? בשכם (מלכים ב' פרק יב). לכן אברהם אבינו ע"ה בא ל'שכם' תחילה, להתפלל על יעקב אבינו ע"ה, להתפלל על בניו כשבאו עצלים מן השדה. זה המקום.

ומביא הרמב"ן את פירוש רש"י ומוסיף על דבריו, "וכתב רש"י נכנס לתוכה, עד מקום שכם, להתפלל על בני יעקב כשיבואו מן השדה עצבים. ונכון הוא. ואני מוסיף כי החזיק אברהם במקום ההוא תחילה, וקודם שנתן לו את הארץ, נרמז לו מזה כי בניו יכבשו המקום ההוא תחילה קודם היותם זוכים בו, וקודם היות עון יושב הארץ שלם להגלותם משם". כמו שהיה אצל יהושע (ע' סוטה לג:), שדרך שכם הם נכנסו, וכבשו את הארץ. וכך הרמב"ן ע"ה מאריך ומפרש את כל הפסוקים.

לפני יציאה לשתדלנות אצל מלכות הרשעה - לומדים פרשת וישלח היסוד הוא: 'מעשה אבות סימן לבנים'. וקל וחומר בן בנו של קל וחומר הפרשה שלנו. כמו שהזכרתי בשם רבותינו במדרש (בראשית רבה פר' עח ס' טו), שכך הם היו עושים 'הלכה למעשה', השליחים והמנהגים של כלל ישראל, שהם 'עיני העדה', שהם מסרו את נפשם בעבור כלל ישראל, כשהיו צריכים לצאת לשליחות בכל הדורות, (כל השתדלנים שעמדו לנו עד הדור האחרון), היו מוסרים נפש בעבור כלל ישראל. ולפני שהיו יוצאים לדרך, היו לומדים את הפרשה הזאת, שהיא מלמדת אותנו את היחסים בנינו לבין אומות העולם. איך, ומה לעשות.

כעסו של עשיו על יעקב אבינו ע"ה שגנב לו הברכה של יצחק אבינו ע"ה אומרת התורה הקדושה: 'וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשיו אחיו, ארצה שעיר שדה אדום. ויצו אותם לאמר, כה תאמרו לאדוני לעשיו, כה אמר עבדך יעקב, עם לבן גרתי, ואחר עד עתה. ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה, ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך' (בראשית לב, ד-ו). יעקב אבינו ע"ה כשהוא חוזר אחרי אותם עשרים שנה שישב אצל לבן, הוא יודע מי מחכה לו, אין מנוחה, יש 'לבן' ויש 'עשו'. מה עושים? 'עשו' לא שכח את ה'כעס', הוא לא שכח את ה'שנאה', הוא הפסיד את הבכורה, הוא הפסיד את הברכה, וזה חרה לו עד מוות, 'ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד' (בראשית כז, לד), הוא היה 'בר דעת'

א. הרבה פעמים היו צריכים להכנס ל'לוע הארי' ממש. אדם הולך לא יודע אם יחזור. הולך אצל ה'מלך' לא יודע באיזה מצב רוח יהיה, אולי יכעס עליו ויתז את ראשו. על ר' איצ'לה מואלז'ין ע"ה, (בנו של ר' חיים מואלז'ין זצ"ל) ידוע שהרבה פעמים כשהיה נוסע ל'פטרבורג' (עיר הבירה של 'רוסיה' בזמן הצארים הרשעים), קודם הנסיעה היה עושה 'וידוי' ולובש 'תכריכים' מתחת הבגדים שלו, וכך הולך אל אנשי המלכות, מי יודע אם יחזור? מי יודע מה יהיה, איך יהיה ה'מצב רוח' של המלך באותו זמן. זה המשתדל האמיתי.

להבין מה זה ההפסד הזה של הברכה של יצחק אבינו ע"ה. וזה רתח אצלו, עשרים שנה עברו ועדיין הרתיחה הזו לא שככה, עדיין כולו רותח, הוא מחכה ליעקב מתי יבוא לידי ואני כבר.. כמו שראינו בפרשה

ב. המצוה מרוממת ומקדשת את האדם אפילו שפל שבשפלים

וכדאי להזכיר מאמר נפלא ששמעתי מאדם גדול, (וזה מוסר השכל בשבילנו), הוא שאל שאלה: מה קרה לעשיו? בתחילה את ה'בכורה' הוא מכר בעבור 'נזיד עדשים' (בראשית כה כט והלאה), 'הלעיטני נא' (בראשית כה ל), נתנו לו לאכול 'סיר', (אולי 'דוד'..), ואמרו רבותינו במדרש (בראשית רבה פר' סג ס' יב) שהוא אמר 'הלעיטני נא' כמו שמלעיטים את ה'גמל'. אני אפתח את הפה - ואתה תשפוך, 'ויפה שעה אחת קודם'.. 'כל המרבה הרי זה משובח'.. מהר, תשפוך, תלעיט. 'הלעיטני נא'. אבל בשביל זה מוכרים בכורה? אף על פי כן רואים שעשיו מכר בעד נזיד עדשים את הבכורה.

אבל כאשר הוא הפסיד את הברכה, הוא עמד וצווח בקולי קולות 'ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד' (בראשית כז, לד), 'הברכה אחת היא לך אבי' (שם לח), רק ברכה אחת יש לך אבא? אני רוצה גם ברכה. הוא צעק, בכה - ועד היום אנחנו סובלים מהבכיה של עשיו.

מה השתנה, את הבכורה מכר בשביל 'נזיד עדשים', ואילו כאן בשביל הברכה אתה בוכה כל כך?! ואמר אותו גדול רעיון נפלא - (נדמה לי שהוא כתוב בספורנו) - תתבונן: כשעשיו הפסיד את הברכה, מה הוא עשה באותו יום? במה הוא היה עסוק באותו יום? עשיו היה עסוק כל היום כולו במצוה של 'כיבוד אב ואם'. כיבוד אב, אביו שלח אותו להכין לו את המאכלים, לבשל לו את המטעמים (בראשית כז, ג-ד), ואמרו רבותינו במדרש (בראשית רבה פר' סז ס' ב) שעשיו 'צא לשדה לצוד, אז הוא היה תופס איזה צבי וקושר אותו לאילן, ובא מלאך ומתירו, והיה נמלט לו הצבי, ועוד הפעם, ועוד הפעם, כל היום כולו וחוזר חלילה. הוא התעייף כל היום כולו - בשביל מצות 'כיבוד אב ואם'. לכן אפילו 'עשו' - המצוה הזו שינתה אותו. כשאדם עושה כל היום כולו מצוה, אפילו יהיה במדרגת 'עשו' בתחילת היום, בסוף היום שהיה עסוק בו במצוה, הוא במדרגה אחרת. זה עשיו אחר, היה לו כאן התקדשות של אותה מצוה. כל מצוה, מי שעושה אותה, יהיה

מה שרצה לעשות, אמר אני אנשק אותו, אנשך אותו, ואחסל אותו.. (רש"י בראשית לג ד, בראשית רבה פר' עח סי' ט). וכמו שאמר אותו גדול: 'מיתת נשיקה' הוא בחר לו.. כך הוא חשב לעשות. אבל יעקב אבינו ע"ה יודע שהוא צריך להפגש עם עשיו, והכין את עצמו לכך.

יעקב אבינו ע"ה מתנהג בענווה ובתקיפות כנגד עשיו

וכאן מלמדת אותנו התורה, ורבותינו ביארו הפסוקים, איך יעקב אבינו ע"ה התייחס לעשיו, איך הוא התכוון לקראת הפגישה עם עשיו. דבר ראשון 'אדוני', פונה אליו בתואר שררה, אתה 'אדוני'. יעקב אבינו ע"ה מדבר בנמיכות רוח, בשפלות, בענוה, אבל תוך כדי דיבור הוא רומז לעשיו, רמזים די ברורים, שעשיו יבין, שלא כדאי לו 'להתעסק' עם יעקב. אומר לו: 'כה תאמרו לאדוני לעשיו', והוא מדגיש 'בהאי לישנא', לא תשנו מלשוני, איך שאני אומר אתם תחזרו (כ"ה ברד"ק וכיו"ב באור החיים הק'), 'כה אמר עבדך, יעקב, עם לבן גרתי ואחר עד עתה', תראה אחי עשיו, אני לא הייתי יום אחד אצל 'לבן' וברחתי ממנו, ישבתי אצל 'לבן' לא שנה אחת, ולא שנתיים, עשרים שנה שלימות התגוררתי במחיצתו של אותו 'נחש' שנקרא 'לבן', ו'לבן' היה מפורסם בכל העולם כמה שהיה 'טמא' וכמה שהיה 'מכשף' וכל תועבות שבעולם היה עושה, והוא ניסה בכל תחבולות שבעולם, בכל האופנים שבעולם, לנצח אותי, להשמיד אותי, אבל זה לא עלה בידו. [אפילו שהוא התפאר 'יש לאל ידי לעשות עמכם רע' (בראשית לא כט), אם הייתי רוצה הייתי יכול להרוג

אפילו נמוך שבנמוכים, אבל מצוה מקדשת, ולכן באותו יום הוא כבר תפס מה זה ענין רוחני, ולכן הוא בכה וזעק על הפסד הברכה.

זה לא אותו 'עשיו' שבא מן השדה והוא עייף (בראשית כה כט), שאמרו חז"ל (ב"ב טז): שחזר עייף מפני אותם חמש עבירות שעשה בשדה. ולכן היה מוכן למכור את הבכורה בעד נזיד עדשים.

את כולם, ב'הגדה של פסח' אנחנו אומרים: 'לבן ביקש לעקור את הכל', ועם כל השנאה העצומה, מה אני יכול לעשות? קיבל מניעה מה' יתברך, 'ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמך לך מדבר עם יעקב משוב עד רע' (שם), וכמו שראינו בפרשה שעברה[ג]. זה מה שאומר לו יעקב

ג. כסילותו וגאוותו של 'לבן הארמי'

ומצוה לחזור על מה שאמר אותו גדול, שיש כאן פלא על 'לבן'. הרי לבן בא ליעקב וכולו קוצף וכולו רותח 'למה גנבת את אלהי' (בראשית לא ל), [וזה פלא פלאות, רק גוי לא יכול להבין דבר כזה, 'למה גנבת את אלהי', אם אפשר לגונבו - זה אלהים?.. צריך שמירה לתקוע אותו בקיר שלא יגנבו? 'למה גנבת את אלהי?.. אנחנו קוראים את הפסוק הזה צוחקים, זה אלהים שלך, איך אפשר לגנוב אותו? מי שומר על מי: אתה עליו - או הוא עליך? אבל זה 'גוי'. הוא צועק והוא לא תופס את ה'סתירה', את ה'גיוון', את ה'צחוק' שיש בדבר הזה. הוא בוכה: 'למה גנבת את אלהי', תן לי לעשות חיפושים אחריו.. 'האלהים שלי נעדר'.. מישוהו יכול לעזור לי, כך וכך הסימנים שלו..'. מחפש. זה גוי].

ויש כאן שאלה גדולה: למה היה לבן נזקק להגיד את המשפט הזה, ברגע שהוא אמר את המשפט הזה הוא הזיק לעצמו, אם הוא היה שותק, חוסם את פיו, לא היה אומר את זה, ממילא יעקב אבינו ע"ה היה באמת בבהלה, אולי הוא רוצה להזיק אותי, להרוג אותי. למה לבן היה צריך לגלות שהוא קיבל בחזון הלילה, במראה הנבואה, אזהרה: 'תזהר, לא תגע ביעקב משוב ועד רע', למה היה צריך להזכיר את זה? זה טפשות להזכיר את זה, ברגע שאתה אומר משפט כזה ליעקב, הוא אומר: 'ברוך ה', הקב"ה הזהיר אותי שלא ידבר משוב ועד רע, אין לי מה לדאוג'. זה מה שצריך להגיד ל'אויב' שלך? תשתוק.

אלא כאן נתגלה לנו מי זה 'לבן', לבן היה 'אוהב כבוד ורודף כבוד', ותבע את זה בפה מלא, הוא לא יכל להסתיר דבר כזה, 'אלהים נגלה אלי, אני מוכרח לספר לכם', הא זה יזיק לי? הרי זה יפריע לי לכל התוכניות שלי, אף על פי כן, 'תראו עד כמה אני חשוב.. מי בא אלי בחלום הלילה? מי נגלה אלי?..'. 'כבוד', 'כבוד', 'כבוד'. זה 'לבן'. זה 'טפח' שמעיד לנו על הפנים של לבן. על אהבת הכבוד ואהבת השררה שלו.

לעשיו: אל תחשוב שאתה יותר טוב מ'לבן'. אם אתה רוצה לצאת אתי 'להתמודדות', בסדר, אני מוכן גם לזה, אבל עדיף בדרכי שלום. תדע לך: 'עם לבן גרתי'.

עם לבן גרתי ותר"ג מצות שמרתי

ומוסיף רש"י: עם לבן 'גרתי' בגימטריא תר"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי, ותר"ג מצות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים. כך הוא אומר לו. דהיינו: יש כאן זכות ליעקב אבינו ע"ה שהוא גר עם לבן עשרים שנה, במקום ש'לבן' הרשע יושב, ואף על פי כן הוא לא השתנה כלל, נשאר יעקב בצדקותו ובתמותו כמו שהיה, וזה עצמו זכות גדולה לנצח את עשיו.

צריכים ללמוד מהרשעים..

אומרים בשם ה'חפץ חיים' ע"ה, שהוא קרא את הרש"י הזה במנגינה אחרת, הוא קרא את זה במנגינה של אנחה, שיעקב אבינו ע"ה נאנח: 'עם לבן הרשע גרתי, ותר"ג מצות שמרתי, אבל אוי ואבוי לי שלא למדתי ממעשיו הרעים..!'. מה הפירוש? גם מרשע אתה יכול ללמוד. צא וראה: כאשר 'רשע' יש לו איזה 'תאוה' לעשות, כשיש לו איזה ענין לעשות, איך הוא עושה את זה? הוא עושה את זה ברמ"ח איברים ושס"ה גידים. כולו מונח ב'מעשה עבירה' שלו, כולו, הוא לא עושה את זה 'כמצוות אנשים מלומדה', אתה רואה את ה'חיות' שלו, אתה רואה כמה שהוא 'שש ושמח' מאותה פעולה, הוא מסיח דעתו מכל דבר אחר, וכולו דבוק בפעולה שלו שהוא עכשיו עושה. זה מה שיעקב אבינו ע"ה מצטער ואומר: לא למדתי ממעשיו הרעים איך לעשות מצות. הייתי צריך גם כן ללמוד ממנו. כמו שלבן עושה את התועבות שלו, וכשהוא עושה את זה הוא עושה את זה 'בדחילו

ורחימו', הוא עושה את זה 'בשמחה ובששון', כולו מונח במעשה שעושה, כך אנחנו צריכים ללמוד לקיום תורה ומצוות.

ארבעה בנים - באדם אחד

צא וראה, אדם יראה על עצמו, לא צריך ללכת רחוק.. (יאמר: 'אין היום לבן ללמוד ממנו..'). ר' אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד אמר, ב'הגדה של פסח' אנחנו אומרים: 'כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, אחד חכם ואחד רשע, אחד תם ואחד שאינו יודע לשאול', אצל הציבור זה מצוייר כאילו יש ארבעה סוגים של בני אדם, יש אחד 'חכם', 'צדיק', יש אחד 'רשע', יש אחד 'תם', ויש אחד 'שאינו יודע לשאול', אומר ר' אלחנן, לא זה הפשט, יכול להיות באדם אחד את ארבעתם.. איך? יכול להיות באיזה מקצוע, באיזה שטח, שהוא 'צדיק', הוא זהיר מאד ב'מצוות שבין אדם למקום', (ב'עונג שבת' אין מי שיזהר כמוהו, מחמיר לפי כל ה'חומרות', לפי כל השיטות, זה מצוה שהוא דבוק בה מאד..), אבל ב'מצוות שבין אדם לחבירו' הפקר גמור, 'כמאן דליתא דמי', אין 'חבירו' - הוא לבדו נמצא. נמצא שב'מצוה' אחת, במקצוע אחד, בשטח אחד, הוא 'חכם', הוא 'צדיק'. ובמקצוע השני הוא 'רשע', רשע גמור. ובמקצוע השלישי הוא סתם 'תם', לא יודע בין ימינו לשמאלו, ובמקצוע אחר הוא 'אינו יודע לשאול'. באדם אחד זה יכול להיות. אדם יראה בעצמו, לפעמים שיש לו איזה משהו שלא כהוגן לעשות, איך הוא עושה את זה? - ומזה ילמד שכאשר הוא מתפלל יתפלל כך.

ד. תכלית כל היום - מתי יוכל לבוא ולהתפלל לפני בורא עולם

אדם יעשה חשבון, איך אדם מתפלל? איך אדם לפעמים בא עם הרגשה של 'עול', 'כמה קשה התפלה, כמה קשה..'. (אם היו אומרים לאחד: 'תשמע, יש איזה יום בשבוע שאדם 'פטור' מלהתפלל, תמיד הוא יצפה ויחכה: 'מתי יבוא הזמן הזה?..' הוא יכול

'ויהי לי שור וחמור' - שור זה 'יוסף' חמור זה 'יששכר'
 נחזור לענין שלנו יעקב אבינו ע"ה, מדבר עם עשיו בעונה ובתקיפות,
 'עם לבן גרתי ואחר עד עתה', תדע לך: לא כדאי לך להתחיל
 איתי. 'ויהי לי שור וחמור צאן עבד ושפחה', אמרו רבותינו (בראשית רבה
 פר' עה ס' יב): מה הכוונה כאן 'שור' ו'חמור'? 'שור' זה יוסף הצדיק,
 שהוא היה 'שטנו של עשיו', אין עשיו נופל אלא ביד בני בניה של רחל
 (בראשית רבה פר' עג ס' ז, ופר' עה ס' ה), מי הוא זה שייחסל את עשיו?
 רק בני רחל. כמו שראינו אצל 'מרדכי היהודי', מרדכי הצדיק, שהיה

כבר לנוח...). זה מי שלא מבין מה זה המציאות של תפלה. הוא מרגיש שזה 'עול'.
 אבל מי שיודע שמציאות של תפלה זה התקיעה שתוקע את האמונה בבורא יתברך
 שהוא אחד יחיד ומיוחד ית"ש, שהוא עושה הכל, שהוא נותן הכל, אדם כזה מחכה
 לזה, מחכה להתפלל, מחכה לאותם רגעים שיוכל לבוא להתפלל. [א"ה, וזו לשון
 רבינו יעקב בעל הטורים במכתב תוכחה לבניו הנדפס בקובץ התורני "מוריה" (חלק
 רסב, אלול תשנ"ט עמוד טז): "ופרי מעשה כל היום עת בתפלה". ובספר הכוזרי (מאמר
 ג פ"ה) כתב: "ויהיה פרי יומי ולילי השלש עתות ההם של תפלה". ע"ש].

הזכות בתפלה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה

כבר הזכרתי (באחד השיעורים) דבר נפלא, (זה לא הנושא שלנו כעת, אבל מצוה לומר
 את זה), מה שמספרים על הגאון בעל התניא ע"ה שהיה מאריך בתפלה,
 'עמידה' חצי שעה, (מה שלוקח לנו 'שלוש תפלות' היה עושה את זה בתפלה אחת...),
 שאלו אותו פעם: 'מחילה כבוד הרב, מדוע מאריך בתפלתו כל כך, אנחנו רוצים
 לדעת מה יש להאריך כל כך בתפלה חצי שעה?', אמר להם: 'אני מאריך? אני
 חושב שאני מקצר! כך אני מרגיש'. אמרו לו: 'מה הביאור בדברך?', אמר להם:
 'תבינו, לו יצויר שלאדם היה זכות להכנס למלך, ולשוחח אתו, להשתעשע אתו,
 עכשיו המלך מקבל פניו: 'בא שב אתי ונדבר ביחד, נשמע מה אתה מבקש', ולא
 רק זה, אלא מה שהוא מבקש - הוא מקבל. כמה זמן היה מבקש שיהיה לו את
 ההזדמנות הזו? לרגע אחד, לשלשה רגעים, או לשעה, שעתיים ויותר?! כל אחד
 היה אומר 'מי ייתן והייתי יכול כל היום כולו לעמוד לפני המלך ולבקש ולדבר

משבט בנימין (מגילה יב סע"ב), שהוא ניצח את 'המון' שהיה ה'נציג' של עשיו. וכך יהיה גם כן בקרוב: 'משיח בן יוסף', במהרה יבוא ויגמור עם כל אלה, עם כל ה'עשויים' שיש בעולם. זה 'שור'. 'חמור' זה יששכר, יששכר במה מצויין? כח התורה.

במלחמה - כוחנו בתורתנו ובתפלתנו

כאן נתגלה לנו הסוד: איך מנצחים את עשיו? לא ב'כח הזרוע', 'הקול קול יעקב והידים ידי עשיו' (בראשית כז כב), ב'זרוע' כוחו גדול משלנו, אבל לנו יש 'נשק' יותר טוב, 'הקול קול יעקב', תורה, תפלה, זה מה שצריך האדם להרבות עכשיו בזמן של 'עקבתא דמשיחא', שאנחנו עומדים ברגעים האחרונים לפני הגאולה, רואים בחוש כמה 'וידל ישראל מאד' (שופטים ו ו), ב'רוחניות' וב'גשמיות', הרבה בעיות, אין לך אדם שהוא 'מאושר', אין לך אדם שאין לו איזה 'בעיה' שמטרידה אותו, שאוכלת את לבו, (כל אחד יראה בעצמו), 'וידל ישראל מאד' (שופטים שם) ב'רוחניות' וב'גשמיות', מה הנשק להחליץ מהצרה הזאת? תורה, תפלה. אין 'נשק' אחר. שום דבר אחר לא יעזור.

ההצלה הגדולה הבאה לעולם על ידי העוסק בתורה הקדושה

מרגלא בפומיה של ה'חזון איש' ע"ה, אדם לא יכול לדעת כמה גזירות קשות ורעות הוא מבטל בלימוד דף אחד גמרא. אדם יושב

אתו, כך זה תפלה! כך הוא אמר להם. אתה ניצב ועומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, הוא מדבר אתו כדבר איש אל רעהו, אתה יכול לבקש, אתה יכול לעמוד לפניו בתחנונים ולבקש, ואדם יעשה את זה בשני רגעים? רגע אחד וגמרנו? (יש כאלה שאם החזן האריך חצי דקה יותר, אומר, 'החזן הזה האריך יותר מדאי היום, רק יגמור את התפלה נראה לו מה זה...!', 'טורח ציבור'...). יש לך את ההזדמנות לפני 'מלך' - תבקש! מי ייתן שהיה אפשר יותר לעמוד ולבקש ולהתחנן בשיח עם הבורא יתברך. אבל אדם לא תופס נכון את המהלך של התפלה.

ועמל בתורה, אדם יושב ולומד - איזה לימוד שיהיה: אם זה 'דף גמרא', או 'דף משנה', לא משנה, העיקר תורה - כמה גזירות קשות ורעות הוא מבטל מכלל ישראל, (לא רק מעצמו, אלא מכל כלל ישראל הוא מבטל את הגזירות הקשות). מי שיש לו קצת הרגשה של ה'אחזה', של ה'אחריות', שלא רק הוא 'בודד' אלא כולם 'כאיש אחד' - צריך להשתדל יותר ויותר.

כח ההצלה לכל העולם על ידי עסק התורה

לשון המדרש תנא דבי אליהו בסדר אליהו זוטא (פרשה ה): 'בכל יום ויום, מלאכי חבלה יורדין מלפני הקב"ה לחבל את כל העולם כולו, שאלמלי בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם יושבין בהן ועוסקין בתורה, היו מחבלין מיד' (כך הלשון במדרש). יש עוונות, וממילא יש מלאכי חבלה, ובכל יום הם באים לחבל את העולם, מי הוא זה ואיזה הוא שמבער אותם, שמסלק אותם? תורה! אותה שעה שיושבים אותם תלמידי חכמים ועמלים בתורה - גונזים את אותם 'מלאכי חבלה' באיזה פינה נדחת, קוברים אותם באיזה 'חור'. את כל מלאכי החבלה. מי שקצת איכפת לו מכלל ישראל, כמה חייב להשקיע יותר ויותר בעמל ועסק התורה הקדושה. ובפרט בזמן שלנו, ברגעים האלה, יותר לתרום בעבור כלל ישראל, עוד שעה של 'תורה', עוד 'דף גמרא'.

לכל אחד יש חלק בתורה

אין מי שפטור מתורה, כל מי שהוא יהודי חייב לעסוק בתורה. אנחנו מתפללים: 'תן חלקנו בתורתך' פירושם של דברים שלכל אחד יש חלק בתורה. ועל זה באה הבקשה 'תן חלקנו בתורתך', לכל אחד יש חלק בתורה.

ההצלה במלחמה - תורה

זה מה שכתוב בפרשה שלנו. על זה סמך יעקב אבינו ע"ה. (הוא לא סמך על זה שיש לו איזה 'נשק סודי', 'נשק חדיש', 'סיפקו לו מטוסים חדשים', 'אפס

15, 'אפס 16, 'אפס 17..) יש את ה'שור' ואת ה'חמור', יש את 'יוסף הצדיק', ואת 'יששכר חמור גרם' (בראשית מט יד) שעמל בתורה, זה ה'נשק' שלנו. 'וחובל עול מפני שמן' (ירמיהו י כז), דורשת הגמרא במסכת סנהדרין (צד): חובל עול, נשבר העול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

מפלתו של 'סנחריב'

ה.

סנחריב היה 'מושל בכיפה', הוא היה ה'קיסר' הגדול ביותר שהיה בזמנו, וכמו שהוא בא כתוב בספר ישעיה (פרק לו ופרק לז) ובספר מלכים (ב' פרק יח ופרק יט) הנאום הגדול שהוא בא לכבוש את ירושלים אז הוא אומר מה ירושלים זה בעיה בשבילי לנצח? אומות יותר גדולות, מדינות יותר חזקות אני איבדתי מן העולם. מה זה ירושלים בשבילי ? ובא עם צבא אדיר, ומה היה סופו? מתו כל ראשי הגייסות שלו. אמר חזקיה לפני הקב"ה: 'ריבונו של עולם, אני לא כמו הסבא שלי, דוד, שהיה יוצא למערכה היה אומר 'לא אשוב עד כלותם' (תהילים יח לח), כלומר: 'אני לא חוזר מהמערכה עד שאני מאבד את כל האומות!'. אין לי את הכח הזה. ואני לא כמו 'אסא', היה מלך צדיק וכשר, יצא למערכה כמו שכתוב בספר דברי הימים (ב' פרק יד) שנלחם עם 'זרח הכושי' וביום אחד הרג לו 'אלף אלפים', (בלשונו 'מליון'). אמר חזקיה: לי אין את הכח הזה, אני לא כמו 'אסא'. אבל לי יש 'נשק' אחר, אני מתפלל - ואני "מכבד" אותך ריבון העולמים במצוה הזו לבער את 'סנחריב', אני אלך לישון ואתה תעשה 'סעודת סיום'.. וכך היה. יצאו אותם שתי מלאכים בלילה, ובאו למחנה של 'סנחריב', וניגנו ושרו להם 'שיר ערש', ישנו ולא קמו. הוא קם לבדו בבוקר וראה שהוא יחיד. 180 אלף 'ראשי גייסות' ('קצינים' 'מפקדים') היה בצבא שלו. כמו שאומרת הגמרא (סנהדרין צה): ומבואר יותר במדרש שוחר טוב חזקיה התפלל תפלה מעומקא דלבא: 'ריבונו של עולם תעזור, אין לנו, באנו באש ובמים, אין לנו שום נזק רק אתה יכול - והתפלה שלו פעלה את הכל. זה מה שכתוב כאן. 'תורה'. 'תפלה'. 'הקול קול יעקב'.

בכל דור יש את ה'עשו' שלו ואת ה'המן' שלו - וסופו כסופם רבותינו לימדו אותנו שיש לו לאדם את ה'פגישה' עם 'עשו' בכל דור ודור, לכל דור ודור יש את ה'עשו' שלו, יש את ה'המן' שלו. אבל הסוף שלהם יהיה כמו הקודמים להם. מספרים (כמדומני) על הרב אדמו"ר 'שר שלום' מבעלזא זצ"ל, שבעירו היה גוי 'צורר היהודים', שונא מושבע, וכל מה שעשו היהודים לא יכל לסבול, והיה רודף את היהודים בכל דרך. יום אחד הוא בא לרב ואמר לו: 'תדע לך, אני המן השני!', אמר לו הרב: 'אז מה? יהיה לך סוף כמו 'המן' הראשון!..', גם 'המן' השני וגם 'המן' השלישי וגם 'המן' האחרון שיעמוד - הסוף שלו מובטח לנו: יתלו אותו על עץ. גם קבורה לא הייתה לו.

ה'נשק' כנגד - תורה ותפלה

יש לנו את ה'נשק' שלנו, יש לנו את ה'תורה' שלנו, יש לנו את ה'בקשה' שלנו, את ה'תפלה' שלנו: 'ריבון העולמים! תחוס על עמך ישראל!'. וכל אחד מצווה בזה, אין פוטר. כל אחד ישתדל בדבר. כל אחד מה שיכול, להוסיף ולתרום לכלל ישראל - בתורה ובמצוות ובמעשים טובים. זה ה'נשק' וזה היכולת לפעול אצל הבורא יתברך!.

1. בקשות רבן יוחנן בן זכאי מאספסיאנוס קיסר - תורה!

בזמן החורבן, כשיצא רבן יוחנן מהעיר, לפגוש את 'אספסיאנוס' קיסר, מה הוא ביקש? נתאר לעצמנו אם אנחנו היינו צופים מן הצד, עומדים וחוזים ורואים את ה'פגישה' בין רבן יוחנן בן זכאי להבדיל עם 'אספסיאנוס' (הקיסר הרומי) כשהם נפגשים ביחד, ורבן יוחנן בן זכאי אומר: 'שלום עליך אדוני המלך', ואחר כך כשהקיסר רואה את חכמתו העצומה (אני מקצר, הגמרא בגיטין (נו:) מתארת באריכות), שאל אותו הקיסר: 'איזה בקשות יש לך? מה שאתה מבקש - אני אתן לך!'. כך אומר לו הקיסר הרומי. ומה הוא ביקש? אמר לו: 'אני מבקש עיר אחת

ההתנהלות כנגד רודפנו מבקשי רעתנו - בדרך של 'דורון' של 'שוחד' וזה נרמז כאן בפרשה: שלשה עניינים עשה יעקב אבינו ע"ה כשידע שיש לו פגישה עם 'עשו', דבר ראשון: 'דורון', צריכים לשלוח 'מנחה' לעשיו, כש'עשו' רואה דורון - הוא נרגע.. כל העסק נראה אחרת.. מקבל 'מנחה', מקבל את ה'שוחד' הזה. זה כל 'עשו' שהיה, כך היה הרבה פעמים בדורות שעברו, בתקופות שקמו כל מיני 'עשוי'ם על ישראל, וכל אחד קיבל את ה'דורון' שלו ושתק.

ששמה 'יבנה' ואת חכמיה, יש בעיר הזו איזה 'ישיבה', יש שם 'בית מדרש', ואני מבקש שתיתן לי את זה. אספסיאנוס שמע על 'יבנה?!'.. (ברור לי שהיה צריך לחפש ב'אטלס' הכי גדול בעולם מה זה 'יבנה'..). אומר לו הקיסר: 'אדוני הרב, מה עוד אתה מבקש?'. אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: 'אני מבקש איזה רב זקן, קוראים לו רבי צדוק, שצם ארבעים שנה (בקושי שוקל שלושים קילו.. 'זקן כמוש'.. כשהיה אוכל - הגמרא אומרת (גיטין נו.) - שהיו רואים איך זה נכנס לבטנו), מבקש להשאיר אותו בחיים, תשלח לו רופאים שירפאו אותו'. גם על זה אספסיאנוס צחק.. 'זה מה שהוא מבקש? איזה בקשות משונות: מבקש איזה 'כפר' ואיזה 'זקן'..', אמר לו: מה עוד אתה מבקש: אמר לו שהוא רוצה נער צעיר מהשלשלת של רבן גמליאל. איזה בחור צעיר משלשלת של רבן גמליאל. אספסיאנוס עמד וצחק, 'זה מה שהוא מבקש? כנראה, רבן יוחנן בן זכאי בגלל הצרות הוא לא ביישוב הדעת.. איזה בקשות משונות..', כך הוא חשב אספסיאנוס קיסר - והוא טעה. מי צדק? רבן יוחנן בן זכאי! מה יצא לו מ'יבנה וחכמיה'? - כל התורה כולה, כל מה שיש בידינו בדורנו, במשך כל הדורות כולם עד היום, זה מכח 'יבנה וחכמיה'. רבן יוחנן בן זכאי היה חכם 'הרואה את הנולד' (אבות פ"ב מ"ט), הוא ידע שצריכים להמשיך הלאה את 'מרכזי התורה', הרי 'חרבה ירושלים' (בעוונותינו הרבים), מה נעשה? צריכים להמשיך הלאה. לכן מה מבקשים? את 'יבנה וחכמיה', תן לי איזה כפר עם יישוב קטן עם 'ישיבה קטנה', זה מה שאני מבקש. מבקש את חכמי התורה, תן לי את ר' צדוק, 'עמוד התפלה', שהוא מסר נפשו בשביל כלל ישראל באותם ארבעים שנה, הוא התענה (גיטין נו.), ונצר לשלשת רבן גמליאל, של הנשיאות, של מלכות בן דוד, וממנו מלך המשיח. זה 'חכם הרואה את הנולד', הוא לא ביקש

איך הצליחו להעביר את רוב רוע הגזירות שהיה ב'רוסיה' הרשעה? היה שם צרות על צרות, גזירות על גזירות, (גזירות ה'קנטוניסטים' שהיו חוטפים ילדים קטנים בני שבע בני שמונה, לוקחים אותם לצבא הרוסי למשך עשרים וחמש שנה! איזה צער. איזה חורבן היהדות. אדם לא יודע מה יהיה עם בנו: ייקחו אותו או לא? וכן כל שאר הגזירות הקשות והאיזמות שהיו שם ב'רוסיה'). איך יכלו להמתיק את רוע הגזירה, להמתיק את ה'גלולה המרה' הזו? רק על ידי עצתו של יעקב אבינו ע"ה: היו נותנים איזה 'שוחד' לאיזה שר, אומרים לו: 'יש חוק, אבל תדאג 'להרדים' את אותו החוק שלא ייצא לפעולה...'. כך העבירו את כל רוע הגזירות, כל אחד תרם מה

דברים גשמיים, דברים אחרים הוא לא ביקש, להציל את המשפחה וכו'. את יבנה אני מבקש! את המשך התורה אני מבקש! לדעת זה ה'נשק' נגד עשיו.

אני בטוח ש'אספסיאנוס קיסר' מתהפך בקבר שלו, אומר: 'אוי, מה עשיתי? נתתי להם את ה'נשק' הגדול ביותר שהם ניצחו אותי, נתתי להם את ה'תורה', את הכח של 'הקול קול יעקב' (בראשית כז כב), אני 'חתמתי' אני 'אישרתי' את ה'פקודה' הזו: תנו להם את ה'ישיבה', תנו להם את רבי צדוק, תנו להם את השלשלת של המלכות! [המתבונן יראה כי רבן יוחנן בן זכאי ביקש את שלשלת הדברים שעליהם העולם עומד, 'יבנה' - 'עמוד התורה', 'רבי צדוק' - 'עמוד העבודה' זו 'תפלה', וה'תינוק' מבית דוד - 'עמוד החסד', ככתוב 'חסדי דוד הנאמנים' (ישעיהו נה ג). ואכמ"ל].

ז. אי אפשר להבין את ה'שפה הרוסית'

מספרים על גדול אחד ברוסיה ששאל אותו איזה גוי רוסי: למה הוא לא לומד רוסית? אמר לו: 'את השפה הרוסית אי אפשר להבין!'. כך הוא השיב לשואל. שאל אותו: 'מה הפירוש? למה אי אפשר להבין?!', אמר לו: 'תראה, תופסים יהודי ב'פטרבורג', שואלים אותו: 'תביא את ה'פספורט' שלך', (מי שהיו תופסים אותו בלי 'פספורט' אוי ואבוי מה שהיה לו, ולא לכולם היה 'פספורט'), ואין לו 'פספורט'. מה הוא עושה? מכניס את היד לכיס, מוציא 'מאתים רובל' ונותן לשוטר, השוטר רואה את זה אומר לו: 'בסדר גמור, אתה משוחרר...'. אם כך

שתרם, אותם העשירים ואותם העניים, כל אחד כפי יכולתו, ובזה העבירו את רוע הגזירה". ברגע שעזבו את הדרך הזו, וניסו דרכים אחרות של 'כח הזרוע', רואים את התוצאות: שמונים שנה האחרונות יוכיחו [תרע"ה-תשמ"ה]. והמבין יבין, לא צריך להאריך בזה. כל עוד שהספינה של כלל ישראל הייתה נתונה בידיים של גדולי הדורות, עם כל הטירופים ועם כל הבלבולים, עם כל הערבובין - הספינה הזו המשיכה הלאה. עם דוחק, ועם צער, אבל המשיכה הלאה. היו 'עיני העדה' שהשגיחו, והקב"ה עזר בידם לנהל הלאה והלאה. אבל ברגע שעזבו את הדרכים האלה, והלכו בדרכים חדשות ש'אנחנו נראה להם', ו'אנחנו'.. ראינו מה שיצא מזה. כלום.

איך אפשר להבין את השפה ה'רוסית'? הוא שואל: 'איפה ה'פספורט', והוא נותן לו 'מאתיים רובל'.. אפשר להבין את השפה הרוסית? מה הוא שאל ומה הוא ענה לו?!!..

ה. ההיתר לתת שוחד לגויים

מספרים כי בזמנו של ר' איצ'לה מואלז'ין זצ"ל, שהיה (כמו שהזכרנו מקודם) 'שתדלן' גדול אצל המלכות (במסירות נפש ממש), הוציאו איזה גזירה קשה הרוסים, אמר: מה אפשר לעשות? צריכים להשתמש בעצה של יעקב אבינו ע"ה: נכין לו איזה 'דורון' גדול, ניתן לו את זה, ובזה 'נשתיק' אותו. קם איזה 'משכיל' שהיה שם, ואמר: 'מחילה כבוד הרב, אני רוצה לערער על משהו, רוצה להעיר הערה: איך מותר לתת לו את ה'שוחד' הזה, את ה'מנחה' הזאת, את ה'דורון' הזה, הרי קיימא לן 'דינא דמלכותא דינא' (ב"ק קיג.), מה שגזרו עלינו צריכים לקבל בסבר פנים יפות, זה 'דינא דמלכותא', אמר לו הרב: 'שפתים ישק. מתוך דבריך הבנתי פרשה סתומה בתורה'. איזה פרשה? אמר לו הרב: תמיד הייתי מגיעה לפרשה אחת אף פעם לא הייתי מבין אותה, ועכשיו מתוך דבריך הבנתי, איזה פרשה? 'פרשת לוט': מתי חרבה סדום? באיזה יום נחרבה סדום? בו ביום שמינו את לוט להיות דיין בעיר, (כאשר 'לוט' קיבל את התואר 'אב"ד דק"ק סדום'.. חרבה סדום (רש"י בראשית יט, א). בו ביום שמינו אותו. לא הספיק להיות

יעקב אבינו ע"ה אמר 'למה תתראו' (בראשית מב א), אמר להם יעקב לבניו אל תראו עצמכם כשאתם שבעין לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל כדי שלא יתקנאו בכם (תענית י:). 'לא זו הדרך ולא זו העיר' (מלכים ב ו יט). אתה רוצה יש לך את ה'נשק' שלך, 'וחובל עול מפני שמן' (ירמיהו י כז), וכמו שהגמרא דורשת (סנהדרין צד:): חובל עול, נשבר העול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות

24 שעות דיין ב'קהילה' הזו ונחרבה העיר. אומר אף פעם לא הבנתי, לוט סוף סוף למד אצל אברהם אבינו ע"ה, והיה 'בן בית' אצלו, בוודאי הוא היה מתנהג לפי היושר, מה קרה: רק מינו אותו ואבדה סדום מן העולם? זה מילתא דתמיהא: כל זמן שישבו אותם דיינים רשעים, אותם דייני שקראי וזייפי, כמו שאומרת הגמרא (סנהדרין קט:), סדום התקיימה, אבל ברגע שנבחר לוט להיות 'הרב' שם בקהילה הזו, להיות הדיין בקהילה הזו חרבה העיר, זה צריך ביאור. ועל פי דבריך - אמר לו ר' איצ'לה - אני מבין: וכי אפשר היה לחיות בסדום? הרי כל החוקים שלהם 'חוקי סדום ועמורה', (כידוע וכמפורסם), אי אפשר לחיות שם. אם כן היאך בכל זאת חיו שם? כי לכל אחד שהיה לו שם 'משפטים' עם ה'דיינים' שם היה נותן 'משהו', 'מתן בסתר יכפה אף' (משלי כא יד), היה נותן לו איזה 'מנחה' ו'דורון' לשופט, וה'שופט' כבר היה מסדר את העניין. אבל הנה יום אחד הגיע ה'דיין' 'הרב לוט' שהוא לא מקבל 'שוחד', מי שבא לשחד אותו אומר לו: 'אסור, ח"ו, אסור לקבל שוחד!', ממילא לא הייתה תקומה לעיר, ולכן אבדה העיר. באותו היום ש'לוט' נעשה דיין, והוא מסרב לקבל שוחד, מוכרחים לקבל את כל ה'דיינים' וה'גזירות' וכל ה'חוקים' המרושעים של העיר 'סדום' - אין לה תקומה ואין לה תקנה, והעבירו אותה מן העולם. כך אני אומר לך (אמר לו ר' איצ'לה): אתה אומר זה 'דינא דמלכותא', והאמת היא שזה 'דינא דגזלנותא', כולם כאן רשעים, רק אנחנו צריכים 'להמתיק', לתת לו איזה 'מנחה' כדי שיעבור בשלום (וע' תומים סי' ט סק"א).

מספרים ששופט גוי אחד שאל את הגאון 'ישועות יעקב' זצ"ל: 'כבוד הרב, תגיד לי, הרבה פעמים יש משפטים בין יהודים לגויים, ואני רואה שנותנים קצת 'שוחד' לשופט הגוי, איך זה שאתם נותנים 'שוחד' לגוי? מותר דבר כזה?',

ובבתי מדרשות. לדעת: אור שדולק בבית הכנסת ובית המדרש זה דבר גדול. אין לצמצם בזה.

אמר לו הרב: 'ודאי, זה בכדי שהגוי ישפוט משפט יושר, בשביל זה נתנו לו את השוחד, כדי שיהיה משפט יושר משפט צדק!'. אמר לו הגוי: 'אני לא מבין, בשביל שהוא מקבל שוחד הוא שופט ישר?!', אמר לו הרב: 'ודאי שאכן כן הוא, תאר לעצמך שבא אליך יהודי וגוי למשפט, תגיד את האמת: למי ה'לב' שלך נוטה יותר שיצא 'צדיק' ב'משפט', לא 'לבן רעך' 'לבן מינד', לגוי שכמוך? כך הלב מטה את האדם, סוף סוף גוי כמוני, אני מוכרח להטות את המשפט אלי... לכן נותנים לו קצת 'שוחד' ועל ידי זה הוא נעשה 'ישר', אין לו לא 'נגיעה' לזה ולא לזה, וכך יוצא המשפט צודק'. כך הוא אמר לו. אין דרך אחרת. מוכרחים לפעול בדרך הזו.

ט. אין לצמצם בהוצאות של 'אור' לתלמוד תורה - ומעשה נורא על זה

סיפרתי כאן (לפני שנה - שנתיים) מעשה נורא, (כדאי לחזור על זה), ראיתי את זה כתוב באיזה ספר על גדול אחד מלונדון, הוא כותב בעצמו עדות שענינו ראו, שהיה שם איזה רב בשם 'הרב אפשטיין' (אני יודע מי זה, היה רב באיזה בית הכנסת בלונדון), שהיה מנהגו אחרי תפלת מנחה וערבית בלילה, לשבת וללמוד לבדו קצת, 'דף גמרא' או 'פרק משניות'. והיו שם שני גבאים של בית הכנסת, וזה חרה להם מאד: 'הרב יושב ולומד על חשבון ה'גז' של בית הכנסת?', (ה'נורות' היו דולקות על גז), 'הוא יושב ונהנה מבית הכנסת שלנו חנים אין כסף, שיילך לביתו!'. מה עשו? סגרו את ה'בלונים', את ה'שעונים', של ה'גז' כדי שייכבה האור בבית הכנסת, והוא יצטרך ללכת לביתו. וכך היה. כמה פעמים שהיו רואים שהוא רוצה לשבת וללמוד, היו עושים את ה'תחבולה' הזאת, והוא היה הולך לביתו. סיפר הרב שראה את המעשה הזה: נפגשתי איתם אחרי שלושים שנה - וראיתי את שני הגבאים עיוורים! עם 'מקל נחייה' הם היו הולכים. הם כיבו 'אור' - מדה כנגד מדה הקב"ה כיבה להם את ה'אור'. את הראיה. את העיניים. צריך לדעת: אין חכמות בדברים הללו. אדרבא: 'כי נר מצוה ותורה אור' (משלי ו כג), כל כמה שתוסיף 'אור', כל כמה שתוסיף לצורך 'תורה' עדיף יותר. לא לצמצם בזה. אל תחוס על הדברים הללו.

הוצאות מצוה חוזרות

בהוצאות מצווה יש לנו כלל: זה על כיסו של הבורא יתברך, אתה יכול להיות בטוח שאתה מכיסך לא תפסיד כלום (ע' ביצה טז רע"א ובשיטה מקובצת שם בשם הריטב"א). אדרבא בזכות זה תקבל יותר. והאדם צריך לתקוע את זה היטב לעצמו, בזה לא יצמצם.

'כחם על הנר כחם על השמן כחם על הפתילה'

במשנה בפרק 'במה מדליקין' (שבת פ"ב מ"ה): 'כחם על הנר, כחם על השמן, כחם על הפתילה חייב'. וביאר רבינו הגדול ה'חפץ חיים' ע"ה, לא כתוב במשנה 'חם', שהוא חוסך לעצמו, הוא מפחד לאבד את השמן. אלא כתוב כחם, (בכף הדמיון). לומר לך: זה רק נדמה לך שאתה חוסך, נדמה לך שאתה מרוויח לעצמך, זה רק 'דמיון' זה לא אמת. אדם חושב שאם יצמצם כאן, ירוויח לעצמו משהו. זה רק נדמה לו. כ-חם. כאילו חם. על 'שמן', על 'פתילה' לצורך תלמוד תורה - אל תחוס. אדרבא שידלק השמן ותלמוד יותר.

הכרתי ראש ישיבה מפורסם שלא היה מרשה בלילה שיכבו את כל האורות בבית המדרש, היה תמיד משאיר 'טור' אחד של האורות דולק. שאלו אותו פעם: 'כבוד הרב, למה באמת אתה משאיר טור אחד של אורות דולק? הרי אין אף אחד, מאוחר בלילה, כל התלמידים הלכו לישון', אמר לו: 'אני אגיד לך מה החשבון שלי: לפעמים יש תלמידים שהלכו לישון מוקדם, ובחצי הלילה כבר מתעוררים, וכשהוא מתעורר הוא רוצה לקום ללמוד, אבל הוא אומר: 'מה אני אלק בחושך לבית המדרש?', והוא צריך לחפש איך להדליק את האורות, קצת מפחד, קצת חושש, לכן הוא חוזר וממשיך לישון. אבל אם הוא יודע שיש אור דולק, הוא יבוא ללמוד!'. זה החשבון. לא צריך לצמצם בזה.

להרבות בצדקה

י.

אומרת הגמרא במסכת גיטין (ז): אם אדם רואה שמזונותיו מצומצמין (וכל שכן כשהן מרובין), מה יעשה? 'הקפאה'? לא. 'קיצוצים'? לא. מה יעשה?

'ויחץ את העם אשר איתו'

על כל פנים למדנו מהנהגת יעקב אבינו ע"ה, שהענין הראשון זה 'דורון', והענין השני זה 'תפלה', (וכבר דיברנו על זה), ודבר נוסף לומדים לחצות את המחנה, 'ויחץ את העם אשר איתו' (בראשית לב ח), 'אן יבוא עשיו על המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה' (בראשית לב ט), ראיתי סיפור נפלא, שכתב אותו מורנו ורבנו ראש ישיבת פונבז' הגאון רבי אלעזר מנחם שך (שליט"א) [זצוק"ל], הוא כותב כך (זה מכתב שנדפס ממנו): מעשה שהיה בזמן 'מלחמת העולם הראשונה', בשנת תרע"ד, בעיר 'פטרבורג' שב'רוסיה' הייתה אסיפה של איזה 'ועד' לטובת היהודים, שהם דאגו להציל את ה'ספרי התורה' שב'רוסיה'. ה'ממונים' על ה'ועד' הזה לא היו כולם 'צדיקים', הרבה מהם היו 'קומוניסטים', (ואחד מהם היה 'עורך דין' שמאלני שהיה 'קומוניסט' גדול, והוא סיפר את הסיפור הזה). על כל פנים, הם הלכו לאסוף מכל העיירות שעל הגבול, של המלחמה עם גרמניה וכו', לאסוף את כל הספרי תורות ולרכז אותם בעיר 'פטרבורג' (שהיא נמצאת במקום מרוחק מהגבול וסכנת המלחמה), ושם יעמדו כל ה'ספרי תורה' למשמרת עד שתגמר המלחמה. וכך אספו מכל עיר ועיר את הספרי תורה, אספו את הכל, לא השאירו בכל העיירות אלא ספרים בודדים בלבד. כשהגיעו לעיר 'דווינסק' שם ישב הגאון ר' מאיר שמחה ע"ה, ה'אור שמח' - (וכמו שאמר עליו החזון איש ע"ה, שהיה באמת משכמו ולמעלה. גאון אדיר. יש עליו סיפורים מופלאים. ובהמשך אספר מעשה אחד שסיפר לי עד ראייה, ושייך לנושא שלנו) - באו אצלו

יעמוד ויעשה מהם לצדקה. ייתן עוד צדקה. 'זרעו לכם לצדקה' (הושע י ב). אצלנו זה נראה להיפך: אדם היה אומר 'מה זה? צריכים לחתוך ב'בשר החי', להתזן את הראש צריך?!', שיידע: זה לא 'בשר החי' זה 'בשר המת', האדם צריך לדעת על מצוה אין מה להפסיד. אדם צריך להתחנך בזה, ובזה הוא נבחן אם הוא באמת יהודי מאמין או לא. (אבל זה לא הנושא שלנו כעת, לא נאריך יותר).

אמרו לו: 'כבוד הרב, כך וכך הענין, אנחנו הקמנו ועד להציל את כל הספרי תורה, יש מלחמה ויש הפצצות ונכנסים גויים וכו', וזה יכול ליפול בידיהם, יכול לגרום נזק, ואנחנו רוצים לרכז את הכל בעיר 'פטרבורג', עד אחרי המלחמה', אמר להם ר' מאיר שמחה: 'לא, אני לא אצטרף לענין הזה, בשום פנים! כאן בעיר יישארו כל הספרי תורה'. שאלו אותו: 'אבל למה? מה הטעם?'. אמר להם: כך כתוב בפרשה, כשיעקב אבינו ע"ה יצא למלחמה עם עשיו מה הוא עשה? חצה את העם איתו לשתי מחנות, מה הטעם? 'והיה המחנה הנשאר לפליטה', זה כלל גדול בידינו. זה מה שאמר לו הגאון 'אור שמח'. ומסיים אותו עורך דין: 'בסוף ראינו כמה שהוא צדק, את כל מה שאספו מכל המקומות את כל ה'ספרי תורות', ולקחו אותם ל'פטרבורג' - והעיר הזאת נפלה בידם של ה'קומוניסטים', והם לקחו את כל הספרי תורות. רק באותם מקומות שנשארו הספרים, כל אחד בעירו, ניצלו!'.
פיזור ישראל בין אומות העולם - חסד גדול

הקב"ה חסד עשה איתנו שלא ריכוז אותנו במדינה אחת, אלא פיזר אותנו בכמה 'גלויות', בכמה 'מדינות', כך אומרת הגמרא (פסחים פז סע"ב), הגמרא (שם) מספרת מעשה שהיה עם רבי חנינא שבא אצלו גוי אחד, ואמר לו: 'כבוד הרב, בא תראה כמה אנחנו בני עשיו טובים וצדיקים, ואתם כמה אתם לא בסדר, הנה בפסוק (מלכים א יא טז) כתוב שדוד המלך ישב ב'אדום', והרג שם כמה אלפים, ואילו אתם מפוזרים בין כמה אומות, בין שבעים אומות, ואנחנו לא עושים לכם שום דבר, תמיד אתם מתקיימים. אמר לו אותו תלמיד [רבי אושעיא]: 'אני אשיב לך תשובה, אני אגיד לך מה הסיבה שאתם לא עושים צרות ולא הורגים את כולם, אתה יודע למה? לא מחמת אהבתכם אותנו, אלא מחמת שאתם לא יכולים!', תמה הגוי: 'מה הפירוש לא יכולים?!', אמר לו: 'אם תנסו להרוג את כל היהודים שיש ב'עיר' שלכם, ב'מדינה'

שלכם, אז יאמרו 'מלכותא קטיעא', הרגו רק ב'מדינה' שלהם, במקומות אחרים לא יכלו להרוג, ייצא לכם שם לא טוב ב'היסטוריה', שמלכות 'רומא' הרשעה רצתה לאבד את כל היהודים ולא עלה בידה, לא הצלחתם במלאכה שלכם, לא עשיתם את ה'פתרון הסופי', לכן אתם נמנעים מלהרוג!! אמר לו אותו גוי: 'גפא דרומא', (הוא נשבע באלהות שלו), תאמין לי, בהא סלקינן ובהא נחתינן, כל היום כולו רק על זה אנחנו חושבים, איך לעשות לכם את ה'פתרון הסופי' ולא עולה בידינו"א. זה עדות של 'גוי'. אפשר לסמוך עליו.. הפיזור שלנו זה טוב לנו. 'והיה המחנה הנותר לפליטה"ב. האסיפה שלנו ביחד זה לא טוב.

יא. אצל 'טיטוס' הרשע (אותו רשע מרושע), כשהוא ניצח במלחמה שלו עם כלל ישראל, הוא עשה 'מטבעון נצחון', ומה הוא כתב שם? 'יהודה השבויה', 'יהודה האבודה'. רואים מי אבוד, איפה הוא עכשיו? אוספים אותו ושורפים אותו כמו שאומרת הגמרא (גיטין נז:). זה עונשו. יום יום ידונו אותו, עד שגם הוא 'יזכה' לתחיית המתים, הוא ו'סנחריב' ו'נבוכדנצר', כל צוררי היהודים, כמו שאמרו בזוהר הקדוש (ח"ב דף נח ע"ב). גם אותם יעמידו. מתי זה יהיה? מתי שכלל ישראל יהיה בקרוב 'על הגובה', ויבוא 'מלך המשיח' ויהיה הכל מתוקן 'לתקן עולם במלכות שדי' (תפלת 'עלינו לשבח'), ויעמידו אותם ל'תחייה', ויאמרו להם: 'אתם שנלחמתם כל ימיכם, אתה 'המן' ואתה 'פרעה' ואתה 'סנחריב' ואתה 'נבוכדנצר', וכל ה'המנים' שעמדו על ישראל, אתם שעמדת ומסרתם נפש לעמוד ולקעקע ביצתם של ישראל, איפה אתם?! כך זה יהיה. כמובן ה'תחיה' הזו תהיה בשביל להכאיב להם ולהעניש אותם, בתורת 'נקמה' זה יהיה. אחרי זה יקבלו את החשבון שלהם, 'לדראון עולם', כמו שאומר הפסוק בספר דניאל (יב, ב): 'ורבים מיישני אדמת עפר יקיצו, אלה - לחיי עולם, ואלה - לחרפות ולדראון עולם'.

יב. כשה'חפץ חיים' היה לו את השאלה הגדולה בזמן 'מלחמת העולם הראשונה' אם להעביר את הישיבה שלו ב'ראדין' (שהיא הייתה שם בגבול של ה'מלחמה'): היה שאלה אם להיכנס לתוך עומק 'רוסיה' או לא (היה לו ספק בדבר). ועשה את

'צאי לך בעקבי הצאן' - בדרך המסורה לנו

'צאי' לך בעקבי הצאן (שיר השירים א ח). אל תחפש דרכים אחרות. תראה מה עשה אברהם אבינו ע"ה, תראה מה עשה יצחק אבינו ע"ה, תראה מה עשה יעקב אבינו ע"ה, ומהם תלמוד, מהם תתבונן. ואם לא - אפשר 'לשבור' את הראש. ה'חפץ חיים' הביא את המשל המפורסם (הזכרנו את זה פעם), על אותו 'עגלון' שנסע ב'חורף הרוסי', (ברוסיה, קור נורא), נסע לילה שלם, כל היום כולו נוסע, עד שבחצי הלילה הגיע לאיזה 'פונדק', אמר לעצמו, 'נכנס לכאן, ונשתה כוסית אחת, קצת לחמם את העצמות שלי שקפאו בקור, קפאו בשלג', שתה כוסית אחת, ועם השתייה בא התיאבון.. עוד כוסית ועוד כוסית, עד שגמר 'חבית' ויצא, (יותר נכון: הוציאו אותו.. הוא לא יכל ללכת.. שיכור כלוט). עלה ל'עגלה' עם ה'סוס' שלו, כולו 'שיכור כלוט', בחצי הלילה, לוקח את ה'שוט' ונותן מכה על ה'סוס'. חושך, אפילה, והוא מכה את הסוס. הסוס מקבל כזו מכה - רץ כל עוד רוחו בו. הוא מצליף בו, והוא נוסע. באיזה דרך נוסע? בשום דרך, בשלג, בלי לראות כלום. עד שנפל באיזה וואדי (עמוק עמוק) - והוא והחמור שלו מתו. (ה'שכרות' שלו הביאה אותו לסוף). ב'בוקר' קמו שאר ה'עגלונים', ראו שלג גדול, אמרו: 'הגיע הזמן לצאת לעבודה שלנו, נצא לדרך'. יוצאים, ורואים שמיישהו כבר 'סלל את הדרך' לפניהם.. יש כאן מסילה. 'בא נלך אחריו'. כך כולם אחריו. אחרי מי הם הולכים? - אחרי שיכור.. למה? כי הם עזבו את הדרך הנכונה.

אומר ה'חפץ חיים' זצ"ל: אל תלך בדרכים חדשות שאתה לא יודע מה הסוף שלהם. איזה תהום פעורה מחכה בסוף הדרך.. 'צאי לך בעקבי הצאן', תלך אחרי אבותינו, מה אבותינו אברהם יצחק ויעקב ע"ה

'גורל הגר"א' (המפורסם) ויצא לו הפסוק הזה 'והיה המחנה הנותר לפליטה', ולכן הוא חצה את הישיבה לשתים, חלק נשאר בעיר 'ראדין' עם ר' אלחנן וסרמן זצ"ל, והחלק השני נכנס לתוך עומק 'רוסיה'.

עשו - תעשה. אנחנו לא יותר חכמים מהם. די לנו שנוכל לקיים ולעשות את מעשיהם, ('בלי חכמות'). יעקב אבינו ע"ה משתמש ב'דורון' - תשתמש ב'דורון' כנגד אויבך. יעקב אבינו ע"ה משתמש ב'נשק' של 'תפלה' - תשמש ב'נשק' של 'תפלה'. יעקב אבינו ע"ה חוצה את המחנות מפני הסכנה - תחצה את המחנות. כך תלך. כך תעשה. אבל לא תחפש דרכים חדשות. אף פעם לא ראינו ישועה מזה.

'עשיו שונא ליעקב'

'אמר רבי שמעון בן יוחאי: הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב' (ספרי בהעלותך פסקא סט, רש"י בפרשה לג, ד) "תדעו לכם, זה לא רק היום, זה מדורי דורות, וזה יהיה עד הסוף. תתבוננו ותראו את הנכדים שלו, 'עמלק', זה הנכדים של עשיו. עם ישראל, שהיה משועבד 210 שנים, יושבים ורצוצים במצרים, עבדים נרצעים: מי שלא עובד כמו שצריך מקבל מכות, חבטות איומות. ואם אין לו מספיק לבנים (של ה'מכסה' שקצבו לו לאותו יום), לוקחים את הבנים שלו ומניחים אותם בכותל. שאדם יבין איזה אכזריות. באיזה מצב נורא ישבו שם במצרים. והנה ברוך ה', גאלנו ה' יתברך ממצרים, זכו לגאולה, והוא - הצר הצורר הזה - 'עמלק', בא למלחמה כנגדם. מה יש לך? באים לקחת את ה'מדינה' שלך? הם 'אנשי חיל'? הם יודעים להילחם? סוף סוף הם 'משפחה'

יג. עשיו שונא ליעקב - ללא סיבה וללא טעם

שמעתי מגדול אחד: הרי רבי שמעון בר יוחאי הגמרא אומרת בכמה מקומות (קידושין סח: וש"נ) כי רבי שמעון 'דריש טעמא דקרא', תמיד הוא אומר את הטעם של המצוה הכתובה בתורה: מפני מה אמרה תורה כך וכו'. אבל כאן הוא אומר אל תחפש טעמים, זה לא שנאה שאתה תוכל להבין אותה, זה 'הלכה' עשיו שונא ליעקב! בלי שום טעם עשיו שונא לישראל.

שלך, תחוס ותרחם עליהם. אבל לא. 'ויבוא עמלק' (שמות יז ח). עם ישראל מה עשו לך? רוצים 'לכבוש' את ה'מדינה' שלך? הרי ב'מדבר' הם יושבים. גנבו ממך משהו? לקחו לך משהו? הכריזו מלחמה נגדך? אלה לא 'אנשי חיל', אלה העם שהיו עבדים 210 שנה. מה אתה רוצה מהם? בא להילחם כנגדם ולאבדם מן העולם. כי 'עשיו שונא לישראל'. אל תשאל שאלות. הוא 'שונא את ישראל', עמלק: 'אני מוכרח לבער אותם מן העולם'. ולא רק זה, אלא היה כורת מילותיהם של ישראל, וזורק כלפי מעלה ואומר: 'טול מה שבחרת, אתה עשית 'ברית' עם ישראל - תקח בחזרה' (מדרש תנחומא סוף פרשת כי תצא). השנאה היא לא רק שנאה כנגד כלל ישראל, אם 'עשו', אם 'עמלק' היה יכול לעשות 'מלחמה' עם הבורא יתברך, היה עושה 'סולמות' והיה עולה לשמים להילחם עם ה' יתברך. אבל הוא לא יכול, מה הוא עושה? מלחמה עם ישראל כאן. כי ישראל הם ה'נציגים' של הבורא יתברך בעולם הזה. לכן הוא עושה 'מלחמה' כנגדם". עשיו שונא לישראל. אל תחפש רחמים אצלו.

יד. כמו שכתב רש"י ז"ל שמות (טו ז) 'תהרוס קמ"ך', תמיד את הורס קמ"ך הקמים נגדך, ומי הם הקמים נגדו - אלו הקמים על ישראל, וכן הוא אומר בתהילים (פג ו) 'כי הנה אויבך יהמיו', ומה היא ההמיה, 'על עמך יערימו סוד'. ועל זה קורא אותם אויביו של מקום. וכן הוא ברש"י במדבר (י לה). ע"ש.

טו. כאשר ישיבת מיר עזבה בזמן 'מלחמת העולם השנייה' (כאשר ברחו ממיר עד שהגיעו ליפן), ישבו איזה זמן ב'יפן', כמה חודשים, עד שגרשו אותם ל'שנחאי'. וסיפר אחד מהגולים מיישיבת מיר: ברגע הראשון שבאנו ל'יפן' קיבלו אותנו בסבר פנים יפות, כל אחד מחייך ומראה לו סבר פנים יפות, באהבה וברצון. אבל מיום ליום ראינו בחוש איך שהשנאה שלהם אלינו לוהטת, עד שבסוף הם רצו לעשות להם 'מחנה השמדה'. עד כדי כך. הוא שאל מה הביאור בזה: אם ישבנו בארצות 'אירופה' ושנאו אותנו, זה אני מבין, את הגויים ב'אירופה' הלעיטו בשנאה ליהודים מרגע שהתינוק 'יונק משדי אמו', ממילא הוא התחנך לשנא יהודים, אבל כאן ה'יפנים' לא ראו יהודי מימיהם. ישבנו בישיבה, למדנו, כלום

המלחמה כנגד עשיו - 'הקול קול יעקב'

ה'נשק' שלנו זה התורה. זה הנצחון כנגדו. 'הקול קול יעקב והידיים ידי עשיו' (בראשית כז, כב), ודרשו חז"ל (בראשית רבה פר' סה ס" כ): בזמן ש'הקול קול יעקב' - אין הידיים ידי עשיו. קול יעקב משפיע בכל העולמות כולם. גם בעולם הגשמי, ואין צריך לומר בעולם הרוחני. זה ברור. וברגע שמנצחים את השר למעלה - נופלת האומה כאן למטה. זה ה'נשק', וכך הוא פועל. כח תורה משנה את כל המצאויות.

מעשה נורא עם הגאון 'אור שמח'

ואני אסיים (כמו שאמרתי מקודם) במעשה על הגאון רבי מאיר שמחה, (נפטר לפני פחות מ-70 שנה, בשנת תרפ"ו). אחד מרבותיי סיפר לי, שהוא שמע מ'עד ראייה', (לפני שהתחיל לספר את הסיפור, הקדים ואמר לי: 'סיפור זה שמעתי מדודי, שהוא גר ב'תל אביב' ברחוב פלוני מספר זה וזה, רק היה חסר מספר הטלפון.. וכי כך מספרים 'סיפור?!', אדם בא לחבירו ואומר: 'תשמע סיפור, שמעתי מדודי שהוא גר ברחוב זה וזה' וכו'? מה צריך את כל הפרטים האלה, את כל ההקדמות הללו. אבל אחר כך הבנו, אמר לי: שתדע, אם תאמר 'אולי זה עורבא פרח', 'אולי זה סיפור שלא היה ולא נברא', תוכל לשאול אותו, את אותו עד ראייה שהיה שם וראה). הוא ישב בעיר 'דווינסק' ב'רוסיה' (ב'ליטא'), והיה שם 'נהר' שקוראים לו 'דווינא', וכשהוא היה עולה על גדותיו, זה היה מביא לשטפון גדול בעיר. בדרך כלל (במשך כל השנים) היהודים לא סבלו מהשטפונות הללו (לא היה בעיות, לא היה כאב ראש מכל זה), כיון שהשכונה

לא עשינו, מה השנאה הזו?! 'עשיו שונא לישראל!'. אל תחפש אצלו שירחם על ישראל. [על נס ההצלה של ישיבת מיר, ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס "מגיד דבריו ליעקב" ח"ד (פרשת ויצא תשע"ט עמוד כה בהערה), וראה עוד בספר "נס ההצלה של ישיבת מיר" (להג"ר אלחנן הרצמן זצ"ל, ירושלים תשל"ו) בארוכה].

של היהודים הייתה במעלה ההר (שם הם היו מתגוררים), אבל באותה שנה ירדו גשמים ושלגים יותר מדאי, והיה שטפון נורא, והנהר עלה על גדותיו והתפשט ועלה עד השכונה היהודית שבמעלה ההר, והתחיל להחרים את כל הבתים אחד אחרי השני. רצו אל הגאון ר' מאיר שמחה, [הם לא רצו ל'מכבי אש' שיבואו 'לשאוב' את המים..], אמרו לו: 'כבוד הרב, אנחנו אבודים, הנהר עלה על גדותיו והשטפון נורא, והמים נכנסים לרחובות שלנו, ובית אחר בית נופל וטובע במים האלה!', ר' מאיר שמחה סגר את הספר שלמד בו, לבש את הכובע שלו, והלך אל ה'נהר', וכשהוא יצא - הלכו אתו כל האנשים, עד שהוא הגיע אל שפת הנהר (עד המקום שאליו עלו המים), עמד ואמר כך: 'גוזרני עליך בכח התורה שתחזור למקומך!'. וכך היה. הוא הולך צעד - והנהר חוזר צעד. זה 'הקול קול יעקב והידים יד עשיו'. כח התורה משנה את הכל.

כל אחד מחוייב בהשתדלות כפי כוחו למען התורה

זה מה שצריכים כל אחד להחדיר לעצמו, לבוא לשיעורי תורה לא 'פעם בשבוע', לא רק הוא לבדו, לדאוג לבניו, לדאוג לשכנים. היום הדור צמא. הלעיטו אותנו זמן רב בכל מיני 'הבל הבלים', הציבור צמא לדבר אמת, לדבר תורה. וכל אחד שיכול לתרום - יכול לקרב, יכול להאיר, מחוייב. אין פוטר.

יש אנשים שלא יודעים א' ב' ביהדות. הכרתי יהודי שבא מ'רוסיה' לפני כמה שנים, הוא לא יודע מה זה המושג הזה 'שבת!'. עד כדי כך הבורות והבערות. מה שאתה יכול - תיתן. 'שלח לחמך על פני המים' (קהלת יא א), אתה לא יודע מה יכול לצמוח מזה. ה'סבא מנובהרדוק' היה אומר: 'בכל מקום שאתה יכול לזרוע - תזרע. תפקח עין על היכן שצומח משהו, ותמשיך הלאה לגדל ולגדל!'. יש הרבה דיבורים שאדם

מדבר - וזה עושה את הפעולה שלו: אם לא היום, מחר, ואם לא מחר - עוד עשר שנים. אבל זה פועל לטובה. לכל אחד יש לו את הכח הזה.

הכל מגיע על ידי עסק התורה

לא לשבת ולדחות אותם, אלא אדרבא למשכם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה, כלשון ה'חזון איש' (חזו"א יו"ד סי' ב ס"ק טז). וזה בא הרבה מכח תורה. תדעו לכם: כל כמה שאדם ילמד יותר - יביא יותר. זה כלל גדול בתורה. 'שתולים בבית ה' בחצרות בית אלהינו יפריחו' (תהילים צב יד), (יש בזה כמה פירושים), אותם אלה שהם 'שתולים בבית ה'', כל כמה שהוא יותר בבית ה', יותר תורה, יותר מצות, יותר מעשים טובים, הוא גורם לאותם כלל ישראל שעדיין לא זכו להיות שתולים בבית ה', הם רק מסתובבים 'בחצרות בית אלהינו', הוא גורם להם שהם 'יפריחו', הם מתחילים לפרוח, הם מקבלים קצת חיות. כך זה. כל כח תורה שאדם מוסיף כאן גורם לכלל ישראל תורה וחיים. 'מרבה תורה מרבה חיים' (אבות פ"ב משנה ז). ה' יהיה בעזרנו, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

א. בענין ויחץ את העם ואת הצאן ואת הבקר והגמלים

בראשית (ל"ב ח'): "ויירא יעקב מאד ויצר לו, ויחץ את העם אשר אתו, ואת הצאן, ואת הבקר והגמלים, לשני מחנות".

ואתה המעיין תן דעתך ותראה שבכולם המקרא נוקט ומוסיף "את":
 "את" העם, "ואת" הצאן, "ואת" הבקר, חוץ מן הגמלים, ששם
 לא נכתב "את", והדבר צריך טעם, וחפשתי בהרבה מפרשים ולא
 ראיתי שהרגישו ודקדקו בזה, וצ"ב.

ובס"ד חושבני לומר עם דברות חז"ל המובאים בפירוש רש"י ז"ל
 בראשית (ל"ב ט"ז) על הפסוק גמלים מיניקות ובניהם שלשים
 ובניהם בנאיהם, זכר כנגד נקבה, ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו
 הכתוב, ועיין שם בדברי הרא"ם ז"ל.

והשתא דאתינן להכי יש לומר דכשכתב המקרא "את" העם, "ואת"
 הצאן, "ואת" הבקר, כל "את" בא לרבות כנודע, ובא לרבות
 את הנקבות דידהו, אבל גבי הגמלים לא הזכיר המקרא "את" לרבות
 הנקבות כיון דצנועים הם ודוק.

ומבני הרה"ג רבי דוד אהרן שליט"א שמעתי דיש לומר בפשיטות,
 שהרי תיבת "את" היא גם משמשת כהפסק כאומרם במגילה
 (ב' ב') אתי "את" ופסיק קרא, ועיין טורי אבן שם, והגהות רש"ש
 קידושין (כ"ב א') ע"ש, ואם כן גבי העם והצאן והבקר שכולם מינים
 חלוקים זה מזה לכן כתוב "את" דפסיק קרא, אבל גמלים ובקר דהם
 מין וסוג אחד דשניהם בהמה גסה, לכן לא נקט קרא "את" בין הבקר
 לגמלים ודוק.

ובענין "את" דפסיק קרא - עיין עוד בשו"ת שער אפרים (סימן מ"ח),
 ועיני כל חי זבחים (י"ט א'), ומשך חכמה שמות (ל' י"ט), ובכל
 המצויין בארוכה בספר פרדס יוסף שמות (כ"ח מ"א, ול' י"ט) ואכמ"ל.

ב. בענין החמורים שהיו ליעקב אבינו ע"ה

בראשית (ל"ב ח'): "ויירא יעקב מאד, ויצר לו, ויחץ את העם אשר אתו, ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות".

ובס"ד נתעוררתי להבין מדוע המקרא מזכיר שיעקב אבינו ע"ה חצה רק את העם אשר אתו, וכן חצה ואת הצאן והבקר והגמלים, ולא הזכיר גם את החמורים, שהרי ליעקב אבינו ע"ה היו גם חמורים, ככתוב שם בבראשית (ל' מ"ג): "ויפרוץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים", וכן יעקב אומר בפה מלא (שם ל"ב ו'): "ויהי לי שור וחמור", ועייין בדברי רש"י שם, וכך יעקב שלח מנחה לעשו (שם ל"ב ט"ז): "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו, עזים מאתים ותישים עשרים, רחלים מאתים ואילים עשרים, גמלים מיניקות ובניהם שלשים, פרות ארבעים ופרים עשרה, אתנות עשרים ועירים עשרה", ופירש רש"י עירים חמורים זכרים, וצ"ב.

ג. בענין מחנה

בראשית (ל"ב ט'): "ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה".

ופירש רש"י ז"ל: "המחנה האחת והכהו, מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה (תהלים כ"ז ג') אם תחנה עלי מחנה, הרי לשון נקבה (שם ל"ג ח') המחנה הזו, לשון זכר".

ולא ידעתי מדוע רש"י ז"ל ממרחק הביא לחמו מלקמן ל"ג ח' שמחנה נקרא גם לשון זכר, והיה לו להביא מאותו פסוק עצמו שכתוב "המחנה הנשאר", הרי מחנה לשון זכר, וכן הוא לעיל מיניה בסמוך בפסוק ח': "ויחץ את העם וגו' לשני מחנות", דאמר "שני" ולא "שתי", הרי לשון זכר, וכן הוא עוד שם לעיל (פסוק ג') "מחנה אלהים זה", הרי לשון זכר, כך כתב לי בני רבי עמנואל הי"ו, והיא

גופא בעי טעמא מדוק הפסוק תוך כדי דיבור משנה מלשון זכר ללשון נקיבה, ורשמתי למזכרת עד שנעיין בדברי רבותינו מפרשי רש"י ז"ל.

ד. בענין שם יעקב וישם ישראל

בראשית (ל"ב כ"ט): "ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך, כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל".

יעקב נקרא גם ישראל, ועשו כנגדו. ובס"ד נראה לי שעשו נלחם ביעקב בשתי מערכות, הן כנגד "יעקב" והן כנגד "ישראל", כנגד בחינת "יעקב" עשו ילד את עמלק, והיינו הקול קול יעקב אין הידים ידי עשו, ויעקב מלשון "עקוב" והיינו עמלק אותיות "מעקל" דהיינו עקום כחבקוק (א' ד') ומצודות שם.

ובנגד "ישראל" ילד עשו מבת ישמעאל את הציור של "ערב רב" וכמו שכתב הגר"א ז"ל ## ועיין ביאור הגר"א לספר התיקונים (תקון ט"ו), והוא העומד נגד "ישראל" ומעורב בו, ונרמז בתיבות "ערב רב", "ערב" היינו ישמעאל, "ורב" היינו עשו שאמר יש לי "רב" ודוק.

ואפשר שזה שאמר יעקב ויהי לי שור וחמור, שור הוא יוסף כנגד עמלק, ויששכר היינו חמור כנגד הערב רב שביטולם והכחדתם רק על ידי עסק התורה, וקצרת.

ה. בענין ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו

בראשית (ל"ג ו'): "ותגשנה השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין, ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו, ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו".

ופירש רש"י ז"ל: "נגש יוסף ורחל, בכולן האמהות נגשות לפני הבנים, אבל ברחל יוסף נגש לפניו, אמר אמי יפת תואר שמא יתלה בה עיניו אותו רשע אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה, מכאן

זכה יוסף לברכת עלי עין", וחזר וכתב כן רש"י ז"ל שם בראשית (מ"ט כ"ב): "בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכולן קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוות, וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחוו, אמר יוסף רשע הזה עינו רמה, שמא יתן עינו באמי, יצא לפניו ושרבב קומתו לכסותה, והוא שברכו אביו בן פורת הגדלת עצמך יוסף, עלי עין של עשו, לפיכך זכית לגדולה", ומקור הדברים במדרש בראשית רבה (פע"ח ס"י ופ"צ ס"ד) וש"נ.

ובספר הזהר הקדוש ח"ג (דר"ב ע"ב): "פתח רבי שמעון וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה לך, ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך, תא חזי ההוא רשע עשו יהיב עינו לעיינא על נשין, ובגיניה אתקין תיקונוי יעקב, שוי שפחות בקדמיתא ובניהון לבתר, דחשיבו יתיר, לאה אבתריהו ובנהא לבתר, לבתר יוסף ובתרה רחל, והוא עבר לפנייהם כד סגידו כלהון מה כתיב, ותגשנה השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין, ולבתר כתיב ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו, ואחר נגש יוסף ורחל וגו', והא יוסף לבתרייתא הוה ורחל לקמיה, אלא ברא טבא, ברא רחימא, צדיקא דעלמא יוסף, כיון דחמא עיניה דההוא רשע מסתכל בנשין, דחיל על אמיה נפיק מאבתרה ופריש דרועוי וגופיה, וכסי עלה, בגין דלא יתן ההוא רשע עינו באמיה, כמה אתסגי שית אמין לכל סטר וחפא עלה ולא יכיל עיניה דההוא רשע לשלטאה עלה", ועיין שם, וכן הוא בספר הזהר הקדוש ח"א (דקע"ה ע"א) עיין שם.

ובס"ד נתעוררתי להבין ומדוע לא חששו גם על לאה, אין צריך לומר לפי מדרש חז"ל שהביא רבינו חיים פלטיאל ז"ל בפירושו לתורה בראשית (כ"ט ל' דף פ"ח): "ויאהב גם את רחל מלאה, כי לאה הייתה יפה יותר מרחל", ולפי זה בודאי היה לחשוש, אלא גם לדברי רז"ל במדרש תנחומא (הקדמון פרשת ויצא ס"ב) שאמרו: "למה היתה לאה שנואה, לא שהיתה כעורה מרחל, אלא שהיתה יפה כרחל,

שנאמר וללבן שתי בנות שוות בנוי וביופי ובזקיפה", הרי שיופי לאה היה כיופי רחל, ועיין בזה בחיבורי הנכחי לעיל (סימן) וצרף לכאן, ולפי זה גם גבי לאה היה לחשוש מפני עשו הרשע.

ולתרין על פי מדרש תהלים (מזמור נ"ה ס"ד) שאמרו: "פדה בשלום נפשי כי ברבים היו עמדי, פסוק זה על רחל נאמר, מהו מקרב לי, שלא תקרב עצתו של עשו ברחל, [אמר רב יעקב בר אידן] למה שכן היו התנאים שיעקב נוטל לאה, ועשו רחל, ומי גרם לרחל להנצל ממנו, כי ברבים היו עמדי, שאף יעקב ולאה היו סודרין עליה תפילה, הדא הוא דכתיב ויזכור אלהים את רחל, רחל בזכותה, "את" רחל בזכות האבות והאמהות", והובא בילקוט שמעוני תהלים שם (רמז תשע"ב) עיין שם.

הרי שמעיקרא התנאים שעשו יצחק ולבן היה שעשו נוטל רחל, ולכן היה חשש יותר על רחל אחר שכך היו התנאים, ויש לו לעשו הרשע דהוא בעל הדין לחלוק ותבוע את שלו, וזה טעמו של יוסף שכיסה אמו רחל, עדיין קשה שהרי לדברי רז"ל במדרש בראשית רבה (פ"ע סט"ז) ומדרש תנחומא (הקדמון פרשת ויצא סי"ב) התנאים היו שלאה תהיה לחלקו של עשו, והארכתי בזה בס"ד בחיבורי הנכחי לעיל (סימן), ולפי זה גם לאה היתה צריכה שמירה רבה מעינו הרעה של עשו, והיכן הם בניה הגיבורים יהודה ואחיו, וי"ל.

ו. בענין דינה שילדה את אסנת

בראשית (ל"ד א'): "ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ וירא אתה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה", ופירש רש"י ז"ל: "וישכב אתה, כדרכה, ויענה, שלא כדרכה".

סנהדרין (ס"ט ב'): "בית שמאי סברי גמרינן מדורות הראשונים (שהיו

מולידים בני שמונה, רש"י), ובית הלל סברי לא גמרינן מדורות הראשונים, בת שבע אולידא (לשלמה) בת שית, משום דאיתתא בריא תדע דהוה לה ולד מעיקרא". ופירש רש"י ז"ל: "דאתתא בריא היא אשה דרכה להיות בריאה וממהרת להזריע ותדע דעל כרחך דאשה ממהרת דהא הוה לה לבת שבע ולד מקמי שלמה אותו שנולד ראשון דכתיב ביה כאשר מת הילד קמת ותאכל לחם". ומפורש שבדורות הראשונים היו הנשים יולדות קטנות, ובת שבע ילדה את שלמה בהיותה בת שש, ואיכא למאן דאמר שם שבת שבע ילדה את שלמה בת שמונה ע"ש.

ובס"ד נתעוררתי להבין מדוע בסוגיא בסנהדרין לא הביאו ראיה מדינה בת יעקב, שהרי כך אמרו במסכת סופרים (ספכ"א סה"ט): "בת שש שנים היתה דינה כשילדה את אסנת משכם", ועיין שם בפירוש נחלת יעקב שם, ובספר פרדס יוסף בראשית הנ"ל.

ונראה לי לומר בס"ד דתלמודא דידן סבירא ליה כרבנן דמדרש בראשית רבה (פפ"ה ס"ב, ופפ"ו ס"ג, ופפ"ט ס"ב) דאסנת לא היתה בת דינה, אלא בת פוטיפר, ולית להו כלל לההיא דמסכת סופרים שדינה ילדה את אסנת, ובזה א"ש ודוק.

אי נמי תלמודא דידן סבר כההיא דמצאתי לרז"ל במדרש תדשא (פרק כ"א) שאסנת גיורת היתה ונשאה יוסף, ונראה דגם הא אתי כאומרם שאסנת לא בת דינה היתה או בת פוטיפר היתה ועיין בפירוש מהרז"ו ז"ל למדרש בראשית רבה (פפ"ט ס"ב וש"נ) ודוק.

וראיתי בפירוש התורה לרב סעדיה גאון ז"ל בראשית (ל"ד ב' בהערה) שכה כתוב שם: "יש מן המלעזים על כתבי הקדש שטוען כי שכם בא על דינה והרתה וילדה בת, ולא הזכיר הכתוב את שמה. ואני אומר שאין ראיה לטענה זו כלל אבל יש ראיות לבטולה ולאפסותה, והוא שהחשבון המדויק שאותו מראים הכתובים והקבלה

האמיתית מוכיחים שהיתה דינה בזמן שבא עליה שכם בת שמונה שנים וחודש אחד, וידוע שההריון והלידה נמנעים בגיל זה משתי סיבות, האחת שאין לעלמה בגיל זה חומר הבא כנגד שכבת הזרע של האיש שמהם יחד יתהווה העובר ונגמר לא מאחד מהם, והשני קטנות הרחם בגיל זה ושמחמת קטנו לא יתכן שיתהווה בו עובר, אבל הביאה אפשרית בגיל זה וגם לפני כן בשנים מספר. ודבר הנמנע בטבע והחוש וסדר העולם מכחישו לא יטעון שום אדם שיהיה ואם יטען הרי דבריו בטלים ואפסותם ברורה" עכ"ל.

ונעלם ממני פשר דבר, חדא דהרי יש שיטות דרז"ל דאמרו כן להדיא דדינה ילדה את אסנת כנ"ל ממסכת סופרים "בת שש שנים היתה דינה כשילדה את אסנת משכם", ובפירוש נחלת יעקב שם ציין גם לפרקי רבי אליעזר (ר"פ ל"ח) שגם שם אמרו כן שאסנת היתה בת דינה משכם, ואני מצאתי כן גם בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל בראשית (מ"א מ"ה), וכדרך המיוחס ליונתן בחומש בראשית להמשך אחרי פרקי רבי אליעזר, ועיין בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן כ' הערה ו'), והדר יעקב ח"ג (סימן ד' די"ז ע"א), והדר יעקב ח"ד (סימן ל"ח דק"כ ע"ב), ובחיבורי תורת יעקב ח"א (סימן ה' אות י"ב וסימן ט"ז וקונטרס אחרון סימן י"ג, ועיין גם בחיבורי כרם יעקב (דף ר"י) ובשאר חיבוריי בס"ד.

וגם רבותינו הראשונים ז"ל כתבו כן שדינה נתעברה משכם וילדה את אסנת, וזו לשון רבינו בחיי ז"ל בפירושו לתורה שם: "ואמרו במדרש כי אסנת בת דינה היתה משכם בן חמור, ולפי שגרשה יעקב מביתו והושיבה בתוך סנה אחד לכך נקראת אסנת, מה עשה יעקב קשר לה כתב בצוארה וכתוב בו כל המדבק ביך מדבק בזרעו של יעקב. ויוסף שנשאה ראה הכתב ההוא והצניעו, והוא שאמר לאביו (בראשית מ"ח) בני הם אשר נתן לי אלהים בזה הראה לו הכתב הזה. ומה שכתוב בת פוטיפרע, מפני שגדלה בביתו, שכן דרשו רז"ל כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו". והשוה

למדרש אגדה על התורה שם (מ"א מ"ה), ועיין גם ילקוט שמעוני בראשית (פרשת וישב רמ"ז קל"ו) עיין שם.

והרב החזקוני ז"ל שם כה כתב: "ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע - הוא פוטיפר, כמו שפירש רש"י וכו', ועל ידי שגדלה בביתו נקראת בתו, כמו שמצינו במשה רבינו דכתיב אלה בני בתיה בת פרעה, לפי שגדלתו נקרא על שמה. כדאיתא במדרש בת דינה משכס היתה [אסנת] ובקשו להרגה בני יעקב אבינו, בא יעקב אבינו ותלה לה קמיע בצוארה וגירשה מביתו, והחביאה עצמה בין הקוצים והברקנים ועל שם הסנה נקראת אסנת, ובא גבריאלי והביאה למצרים לפני אשת פוטיפר וגדלתה, וכשבא יוסף למצרים יצאו כל הנשים לראותו מחמת יופיו, כדכתיב בנות צעדה עלי שור וכל אחת זורקת לו חפץ או תכשיט, וזו לא היה לה מה לזרוק, וזרקה לו הקמיע שבצוארה, ונסתכל בו יוסף שהיתה בת בתו של יעקב ונשאה לו לאשה" עכ"ל, ועיין מדרש תלפיות (ערך דינה) ודוק.

וראיתי בהגהות אשירה לה' בחיי על רבינו בחיי (שם) שציין לעיין עוד בזה לדברי רבותינו בעלי התוספות בקובץ "דעת זקנים" ובקובץ "הדר זקנים", ובדברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו חומת אנך (מקץ אות ז') בשם צדה לדרך בשם מדרש ע"ש וצ"ע.

כמו כן מה שכתב הרס"ג ז"ל שדינה היתה אז בת שמונה כנ"ל - כבר הבאתי שמבואר במסכת סופרים שם שדינה היתה בת שש שנים ולא בת שמונה, והגאון רבינו יונתן אייבשיץ ז"ל, בספר תפארת יונתן על התורה בראשית (ל"ד ב') כתב כאשר שכס בא על דינה "היא היתה אז קטנה כי נולדה בפעם אחת עם יוסף, ולאחר לידת יוסף לא נתעכב יעקב בבית לבן רק ששה שנים, וגם אם נתעכב בסוכות ח"י חדשים, מכל מקום הרי היא בת שבע שנים וחצי", וצ"ב, ועיין בספר סדר הדורות (דכ"ו ע"ב) עיין שם.

ובאמת עצם דברי הגאון רב סעדיה ז"ל צ"ע מההיא דסנהדרין דלעיל דדורות הראשונים לכולי עלמא ילדו קטנים, ובת שבע ילדה את שלמה בת שש או בת שמונה לכל המאוחר עיין בסוגיא.

ועוד יש להעיר מההיא דנדה (מ"ה א') דאותה גויה אמרה לרבינו הקדוש שהיא נשאת בת שש וילדה בת שבע, וקאמר תלמודא: "וקטנה מי ילדה, ותירצו אי בעית אימא אשר בשר חמורים בשרם, אי בעית אימא אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר", על כל פנים ללישנא קמא הרי שקטנה בת שש ילדה ומדובר בדורות האחרונים בזמנו של רבינו הקדוש. ועיין עוד יבמות (י"א א') ובדברי הרא"ם על התורה (ס"פ ויקהל) ושם בספר נחלת יעקב ודוק היטב.

והנראה לי בביאור הענין דכל זה לא נעלם אותו גאון האדם הגדול בענקים רב סעדיה ז"ל "שאלמלא הוא היתה משתכחת תורה מישראל" כעדות הרמב"ם ז"ל בסוף אגרת תימן, ולא כתב מה שכתב אלא לצורך שעה דאז שרצו כת הקראים שר"י ולסתום פיו של אותו מלעז כתב כן וכמפורש בדבריו, אבל אף הוא מודה לכל האמור, ועיין בה.

וההיא דסנהדרין שהבאתי שהיו נשים דאז מולידות כשהיו קטנות, כמו בת שבע שילדה את שלמה המלך בהיותה בגיל שש שנים וכנ"ל - צריך לומר שהוא על דרך זרות, ולא היה דבר רגיל ומצוי שלכתחילה יסמכו על זה, וכן מתבאר להדיא בדברי רבינו אלעזר מגרמייזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לתורה (ס"פ תולדות דף רי"ב), וכן ראיתי בדברי רבותינו הראשונים הרמ"ה והר"ן לסנהדרין שם, הובאו בספר מרגליות הים סנהדרין (שם אות ה'), ועיין היטב בדברי בעל מדרש הגדול (פרשת פקודי דף תשמ"ט) מה שכתב גבי בת שבע, ובהערות שם, ועיין ירושלמי יבמות (פ"י סה"ז) ולרמש"ש ז"ל בספר מבחר כתבים (דף קי"ט), ובחיבורי תורת יעקב ח"א (סימן כ"ח) ודוק.

ודע כי בעניותי נעלם ממני מה שכתב הגאון מהרי"ש נתנזון ז"ל בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תנינא ח"ג (סימן ק"ד ד"ה והנה דל"ז ע"ג) שהיתה בת שבע אשה זקינה בשעה שנתעברה משלמה ע"ש, שהרי כאן בסנהדרין הנ"ל מבואר לכאורה איפכא שבת שבע ילדה את שלמה בהיותה בת שש שנים כנ"ל, כבר עמדתי על זה במאמרי בקובץ התורני "מוריה" (שנת תשד"מ גליון קמ"ט), וצולם בחיבורי כרם יעקב (סימן י"ז אות ס"ז) ע"ש.

ובאן בס"ד אני מוסיף שעכשיו (שנת שנ"ת) נדפס ספר משנת יעקב לגאון רבי יעקב שור ז"ל ושם בקונטרס בעי חיי (דף י"ד) הובאו דברי הגאון מהרי"ש נתנזון ז"ל והוא עצמו כתב דבת שבע "קטנה" היתה וציין לסנהדרין דלעיל, ואם כן תגדל התימה שנמצא כי לכאורה סותר דבריו, וצ"ב.

ז. בענין בני החורי

בראשית (ל"ו כ'): "אלה בני שעיר החרי יושבי הארץ", ופירש רש"י ז"ל: "שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם, ורבותינו דרשו שהיו בקיאים בישובה של ארץ מלא קנה זה זיתים מלא קנה זה לגפנים, שהיו טועמין העפר והיו יודעים איזו נטיעה ראויה לו".

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו על פירוש רש"י לתורה הנקרא ובחרת בחיים (שם, ד"ז ע"ד) שכתב: "יושבי הארץ שהיו טועמים העפר, ובבבא בתרא (ע"ג ב') גבי רבה בר בר חנה בההוא טייעא איתא שהיו מריחין העפר" ע"ש.

ובעניותי לא הבינתי דברות קדשו, דאם בא ונתכוון לחשוף מקור דברי רש"י ז"ל, אינו מובן דדברי רש"י ז"ל מקורם טהור בתלמוד ערוך שבת (פ"ה א') עיין שם, ועיין בעל הטורים כאן, ולא מההיא דבבא בתרא נפיק כן לרש"י ז"ל.

ואם כוונת הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל להעיר ולעורר דכאן כתב רש"י ז"ל שהיו טועמין העפר ואילו בתלמוד שם מבואר שהיו מריחין, נמי לא קשיא מידי, דבני החורי היו מומחין בדבר זה כדי לנטוע נטיעות, לא כן ההוא טייעא שמלבד דלא מבני החורי היה, הוא היה מריח העפר לא על מנת לנטוע ולזרוע אלא כדי לדעת הדרך וכמפורש שם,

ואולי כוונתו ז"ל רק להראות שמצינו שלא רק שהיו בני אדם טועמים עפר, אלא שגם מצינו שהיו בני אדם שמריחין עפר, ועיין. [אדר א' תדש"מ]

ח. בענין מגדיאל זו מלכות רומי

בראשית (ל"ו מ"ג): "אלוף מגדיאל אלוף עירם אלה אלופי אדום למשבתם בארץ אחזתם הוא עשו אבי אדום".

ופירש רש"י ז"ל: "מגדיאל זו רומי", ומקור דבריו במדרש פרקי רבי אליעזר (פרק ל"ח), ועיין מה שתמה בזה הרמב"ן ז"ל שם, ומה שתירצו הרא"ם ז"ל ומהר"ל ז"ל מפראג בגור אריה.

וראיתי דברים נפלאים בזה לרבינו בחיי ז"ל בפירושו שם שהאריך בזה, ואביא מדברי קדשו: "אמרו במדרש אלוף מגדיאל זה רומי וכו' וכו', והאומה הזאת סתם הכתוב ענינה, ולא פירש לנו את שמה, וכן מצינו שהנביאים יזכירו גודל ממשלתה תמיד, אבל לא יזכירוה בשמה, מצינו בדניאל (פרק ז') שהמשיל המלכיות האחד באריה, והשני בדוב, והשלישי בנמר, ולא הזכיר שמה של חיה רביעית, רק הזכיר בה "דחילא ואמתני ותקיפא יתרא, ושנין די פרזל לה, אכלה ומדקה ושאר אברגלה רפסה".

ובן ישעיה ע"ה הזכיר (בפרק י"ג) משא בבל, משא מצרים, משא מואב, וכשבא להזכיר אומה זאת אמר משא דומה אלי קורא משעיר שומר

מה מלילה וגו', ובמקום אחר הזכירו פריץ חיות הוא שאמר (ישעיה ל"ה) לא יהיה שם אריה ופריץ חיות בל יעלנה לא תמצא שם והלכו גאולים. ובן מצינו ירמיה הנביא שהזכיר המלכיות כולן חוץ המלכות הרביעית הזאת, הוא שאמר (ירמיה ה') על כן הכם אריה מיער, זאב ערבות ישדדם, נמר שקד על עריהם, כל היוצא מהנה יטרף.

ולא תמצא בכל התורה כולה שיזכיר החיה הזאת בשמה, כי אם משה רבינו ע"ה, ואסף המשורר שהזכירה יותר מפורש שפירשו שם האומה ושם עירה שהיא רומי, הוא שאמר (תהלים פ') יכרסמנה חזיר מיער, ותמצא העין תלויה וישאר לך רמי.

ומפני זה כשהזכיר כאן האלוף העשירי אלוף מגדיאל, שהוא רומז על רומי כפי מדרש רז"ל, הוסיף באור ואמר אלוף עירם, שאותיותיו מיער, כלומר אלוף מגדיאל זהו חזיר מיער. ואותיותיו מעיר על שם הכתוב (במדבר כ"ד) והאביד שריד מעיר, שהוא עיר רומי.

ובן הזכיר ישעיה ע"ה (ישעיה כ"ה) כי שמת מעיר לגל קריה בצורה למפלה, וזהו אמור על רומי, ואותיותיו גם כן ירעם, ועליו אמר דוד ע"ה (תהלים י"ח) וירעם בשמים ה' ועליון יתן קולו ברד וגחלי אש, שעתיד הקב"ה להאבידה. וכן התנבא עליה דניאל עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקידת אשא.

ובן מצינו עובדיה שהתנבא על חרבן אדום בהסכמת בית דין של מעלה, והוא שאמר במדרש למה נכתב "חזון" בשני נביאים בלבד, ישעיה ועובדיה, אלא חזון עולה ע"א, ישעיה קלל את אדום בבית דין של מעלה, ועובדיה דן לאדום בבית דין של מעלה. וכן דרשו בפרקי היכלות, עד שיאמר אדם לחברו הא לך רומי בפרוטה ויאמר לו אינה מתבקשת ל"י, עד כאן דבריו המופלאים של רבינו בחיי ז"ל.

ועם דברי רבינו בחיי ז"ל שאת מלכות רביעית היא מלכות רומי אין הכתובים מזכירים במפורש כנ"ל, נתיישב אצלי בס"ד מה

שהייתי מרגיש שרבותינו חכמי התורה שבעל פה נ"ע כשמדברים על מלכות רומי, אינם מזכירים אותה בשם המפורש אלא סותמים ואומרים "מלכות רשעה", כמו בברכות (ס"א א') ושבת (ט"ו א') ועיין רש"י שם, ושם (ק"ל א') גיטין (נ"ז ב') ובבא בתרא (ס' ב') ועוד הרבה, אף שברור שכוונתם למלכות רומי כמו בגיטין הנ"ל.

וכן תראה שמכנים את מלכות רומי בסתם בשם "מלכות חייבת", ולא מזכירים אותה בשם המפורש כמו בפסחים (נ"ד ב') ועיין רש"י שם, ובמכילתא (בשלח פרשת עמלק פ"א), וילקוט שמעוני שמות (רמז ר"ל ורמז רס"ה) ועוד.

ולפי דברות רבינו בחיי ז"ל שאין התורה שבכתב מפרשת להדיא שם מלכות רומי, נמצא שגם חכמי התורה שבעל פה שמכנים מלכות רומי בשם "מלכות רשעה" "מלכות חייבת" כדרכה של תורה עושים ודוק. [ונראה לי שהנהגה זו בכלל שם רשעים ירקב ודוק].

ומה שסיים וכתב רבינו בחיי ז"ל: "וכן מצינו עובדיה שהתנבא על חרבן אדום בהסכמת בית דין של מעלה, והוא שאמר במדרש למה נכתב "חזון" בשני נביאים בלבד, ישעיה ועובדיה, אלא חזון עולה ע"א, ישעיה קלל את אדום בבית דין של מעלה, ועובדיה דן לאדום בבית דין של מעלה", מקור הדברים במדרש אגדת בראשית (ס"פ י"ד) והובא בילקוט שמעוני (ריש ישעיה רמז שפ"ה) עיין שם.

וראיתי לגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו אבות הראש ח"ג (פל"ד דכ"ד ע"א) שכה כתב: "חזה הוית בספר ילקוט ראובני (ס"פ וישלח) שהביא משם מדרש דלא נכתב חזון כי אם בשני נביאים בלבד ישעיה ועובדיה, ויעויין שם הטעם. ותמיה אני דקרא כתוב בהדיא בנבואת נחום (ר"פ א') חזון נחום האלקושי אל קנוא וגו', וצריך ישוב". ודברי בעל ילקוט ראובני שהביא הם העתקת דברי רבינו בחיי ז"ל דלעיל וכמפורש בדבריו שם.

ותמיהת הגאון אבות הראש ז"ל בעניותי לא הבנתי, דמלבד שיש לומר שכוונת מאמר רז"ל "לא נכתב חזון כי אם בשני נביאים בלבד ישעיה ועובדיה", היינו נביאים המתנבאים על מפלת אדום, לא מצינו אלא בשניים, מה שאין כן הנביא נחום ע"ה התנבא על מפלת נינוה כמפורש בספרו, ועיין ראב"ע ז"ל נחום שם.

עוד בה, שהמעין בספר ישעיה יראה שכתוב "חזון" ישעיה, וכן בספר עובדיה כתוב "חזון" עובדיה, מה שאין כן בנחום שם כה כתוב: "משא נינוה, ספר חזון נחום האלקושי", ומשא וחזון תרי דרגין אינון, כמאמר רז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ב (דק"ל ע"ב): "שית דרגין דנבואה איתמר לנביאי, במחז"ה, בחזו"ן, בחזיו"ן, בחזו"ת, בדב"ר, במש"א, וכולהו כמאן דחמי בתר כותלא ההוא נהירו דנהורא, ומנהון כמאן דחמי נהורא דשמשא מגו עשיתא, אבל "משא" הוי כד מטי ההוא נהורא בטורח סגי, ואיטרח מלה עלוי דלא יכיל לאתגלייא ליה, כמה דאת אמר לשום את משא כל העם הזה עלי, ובגין כך משא, והכא משא דומה", ועוד עיין בספר הזהר הקדוש שם ח"א (דקצ"ז ע"א), ובספר הכתב והקבלה שמות (ו' ח') ודוק.

והיינו כוונת מאמרם ז"ל במדרש: "למה נכתב חזון בשני נביאים בלבד, ישעיה ועובדיה", דאכן דוקא בהן נאמר רק "חזון", מה שאין כן בנחום נאמר גם "משא" נינוה והיא בחינה חלוקה מחזון כמפורש בזהר הקדוש גבי "משא" דומה כנ"ל ואתי שפיר, ותימה שהגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל לא עמד בזה. זה הנלענ"ד בס"ד להסביר דברי רז"ל במדרשם הנ"ל.

והגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו לספר נחום שם כתב: "משא, חזון - המשא מה שיספר דבר שקרה במשל ומליצה וכמו שכתבתי בישעיה (י"ג א'), ויהיה גם על דבר שכבר עבר, והחזון הוא מה שחווה בלבד את העתיד, ועיין גדרו מה שכתבתי ישעיה (ל' י') "עכ"ל. ודוק היטב.